

Следствените арести в България

ноември 2001 г.

Съдържание:

Въведение
Общи бележки и методология
Правна рамка
Общо описание
Населеност и продължителност на престоя в следствените арести
Състояние на помещенията и настаняване
Режим
Храна
Свиждане и уведомяване на близки и адвокат
Кореспонденция
Колетни пратки
Медицинско обслужване
Престой на открито
Лавка
Ресоциализационни дейности
Дисциплина и наказания
Персонал
Надзор за законност
Документи
Заключение и препоръки

Приложение №1: Въпросник за събиране на информация за следствените арести

Приложение №2: Наредба № 2 от 19 април 1999 г. за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража

Приложение №3: Арести под кота 0

Приложение №4: Арести, където според ГУМЛС са изградени помещения за свиждане

Приложение №5: Арести с площадки за престой на открито или за раздвижване и достъп до свеж въздух

Въведение

Целта на тази публикация е да направи обзор на правата на обвиняемите в следствените арести. Изготвена е след посещения във всички следствени арести в България в периода март 1999 г. - август 2001 г., когато наблюдението на тези обекти стана част от мониторинговата дейност на Български хелзинкски комитет.

Първоначалният вариант на публикацията беше предоставен на ръководството на Главна дирекция "Главно управление на местата за лишаване от свобода" /ГД "ГУМЛС"/ към Министерство на правосъдието и правната евроинтеграция за коментари и препоръки. На 06. 07. 2001 г. ръководството на ГД "ГУМЛС" покани на среща изследователи на БХК и изложи становището си по доклада. То съдържа 29 бележки и уточнения. В резултат от тях БХК направи допълнителни посещения в някои от арестите. Бележките на ГД "ГУМЛС" бяха включени в доклада след новите посещения. Етои заключителната оценка в становището на ГД "ГУМЛС" [Бележка: Тук и по-нататък в курсивирания текст са дадени допълненията към доклада, които БХК направи, след обсъждането с ГУМЛС]:

"В заключение следва да се отбележи, че с изключение на направените от нас бележки и уточнения приемаме заключението и препоръките, съдържащи се в доклада. Разбира се, необходимо е да се отчете и фактът, че състоянието, в което бяха приети през 1999 г. от Министерството на правосъдието следствените арести е много тежко и констатациите са точни и обективни като цяло до този момент. Излизането им от това състояние върви с ускорени темпове. Вече са налице значителни положителни изменения, свързани с вниманието и значението, което се отдава на тези места за принудително задържане и мястото им при спазването на човешките права. Това дава основание да се твърди, че е въпрос на време привеждането им в съответствие с европейските стандарти и правила за третиране на задържани лица."

I. Общи бележки и методология

До края на 1998 г. следствените арести бяха включени в системата на Националната следствена служба. Дотогава всички опити на БХК да получи достъп до арестните помещения оставаха без резултат, а ръководството на НСС в лицето на г-н Бойко Рашков не отговаряше на аргументираните молби за граждански контрол върху положението в тях.

От края на 1998 г. ръководството и контролът на следствените арести бяха прехвърлени към Министерство на правосъдието и правната евроинтеграция, към което беше

обособена Главна дирекция "Следствени арести". Едва тогава бе уважена молбата на комитета за достъп до помещенията за задържане. Две бяха условията, с които изследователите трябваше да се съобразяват - преди всяко посещение да бъде уведомено ръководството на ГД "ГУМЛС" и да не се провеждат разговори с обвиняемите. Доброто взаимодействие с Министерство на правосъдието при наблюдението на затворите продължи и по отношение на следствените арести. На БХК беше предоставен списък на всички заведения в системата, а ръководството на дирекцията се отзова на неколкократните молби за срещи. Тази тенденция се запази и след приемането на "Устройствен правилник на Министерство на правосъдието" на 1 декември 1999 г., с който управлението на следствените арести премина към Главна дирекция "Главно управление на местата за лишаване от свобода" /ГД "ГУМЛС"/.

Въпреки съдействието на ГД "ГУМЛС" обаче, няколко пъти на местно ниво на изследователите беше отказван достъп до помещения, данни и документи под най-различни предлози, най-често поради поради уж поверителен характер на данните. Става дума за броя на настанените в ареста към областното звено в гр. Видин и в още няколко ареста в северна България. При посещения в три-четири ареста беше отказан достъп до килии поради пренаселеност. Причините за отказ бяха не толкова в конфиденциалността на информацията и изискванията за следствена тайна, колкото в наслагваните от десетилетия стереотипи на работа, изключващи всякакви контакти с външни за системата лица. Всички тези откази обаче не бяха от съществено значение за наблюдението на системата.

В становището на ГД "ГУМЛС" по отношение на споменатите откази се посочва, че на началниците на арестите са дадени указания, според които на изследователите на БХК не се предоставя достъп до документи. Оглед на килия се допуска само когато в нея няма задържани. Посочва се също, че занаят ще бъде предоставяна информация за броя на задържаните в арестите.

С изпълнението на проекта бяха ангажирани пет души. Трима от тях са юристи - Елица Гергинова, Николай Марков и Славка Кукова, един е съдебен лекар - д-р Георги Банков и един, ръководителят на проекта Станимир Петров, е философ. В няколко от посещенията се включи и председателят на БХК Красимир Кънев. Работещите по проекта имаха опит с посещенията на други места за лишаване от свобода през предходните години. Събирането на информация в свободен текст и по предварително подготвен въпросник не беше нова дейност за тях. До получаване на достъп до арестите основният метод за наблюдение на състоянието на човешките права в тях се основаваше на интервюиране на обвиняеми, подсъдими и осъдени в затворите и трудово-поправителните обществения, които по-рано са пребивавали в следствени арести. Тези данни обаче бяха епизодични или се отнасяха само до конкретни инциденти, свързани с незаконна употреба на физическа сила или други по-сериозни нарушения. Базата данни в БХК беше допълнена и от изследователска работа на правозащитни организации през минали години, както и от жалби на граждани по повод на престоя им в арести. Попълването на въпросници, разговорите със служители и огледите на арестни и административно-стопански

помещения позволиха да бъде събрана системна информация за положението на арестите и за правата на обвиняемите, както и да се проследи съответствието на тези права с международните стандарти по правата на човека.

Изследването на БХК включи два основни компонента - проучване на правната уредба за следствените арести и посещения на всички арести. Посещенията имаха за цел да бъде събрана информация за положението в тях по редица показатели. За близо половината от арестите бяха изготвени доклади в свободен текст, а от началото на 2000 г. по теми, описани в подробен въпросник [Бележка 1: Виж [Приложение № 1](#)]. Посещенията бяха по правило еднократни и краткотрайни, осъществявани от един изследовател. Допълнителна информация за материалните условия, режима и отношението на персонала в следствените арести беше набрана при посещенията на изследователите на БХК в затворите. Там бяха интервюирани стотици задържани като част от въпросите бяха насочени към условията на тяхното задържане в следствените арести. Въпреки сравнително обхватния характер на изследването, не бива да се мисли, че то разкрива всички проблеми на тези заведения, както и на системата като цяло.

В хода на изследователската дейност на институциите за настаняване на лишени от свобода в България, БХК нееднократно се е натъквал на сериозни проблеми, които хора от самата система са могли да установят едва след продължителни и задълбочени проучвания. Не е реално да се предполага, че едnodневно посещение на един или няколко външни на системата изследователи би могло да улови всички проблеми на съответната институция. Още повече, че по време на посещения нямаше възможност за разговори с обвиняеми и за набиране на алтернативна информация за материалните и морални условия на задържане. Подобни посещения обаче имат и своите предимства. Те са главно в тяхната обхватност, в личната необвързаност на изследователите със системата, във възможностите за сравнение на базата на посещенията на други институции и в специфичната правозащитна призма, през която е погледнато на ситуацията в тези институции. Поради това /както ще се види от прегледа на основните аспекти на налагането на мярката за неотклонение "задържане под стража"/ събраната информация и разкритите проблеми са значителни, което придава на изследването уникален характер.

През пролетта на 1995 г. България беше посетена от делегация на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията /КПИ/. Като страна по Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото и унижително отнасяне или наказание държавата имаше задължението да осигури пълен достъп на комитета до всички места, в които се задържат граждани. В делегацията имаше специалисти по наказателен процес, съдебни лекари, криминолози и бивши началници на затвори. Те посетиха арестите на Трета и Шеста районни следствени служби, ареста на ул. "Развигор" и на Окръжна следствена служба в гр. Плевен. През април и май 1999 г. КПИ отново беше в България и посети следствения арест на Централната следствена служба на бул. "Г. М. Димитров" № 42, ареста на следствената служба на ул. "Развигор" №1, ареста на Трета РСС в София, арестите на ОСС - Бургас, ОСС - Плевен, ОСС - Пловдив, ОСС - Стара Загора, както и

териториалните арести в Несебър и Слънчев бряг. Повече от две години след посещението обаче българското правителство не е дало съгласие за публикуване на доклада от него.

II. Правна рамка

От първото посещение на делегацията на КПИ до създаването на Главна дирекция "Следствени арести", т. е. в продължение на четири години, не бяха предприети почти никакви действия за подобряване условията в арестите. Първите стъпки в това направление бяха в началото на 1999 г., в навечерието на второто посещение на КПИ, осъществено през май-юни 1999 г. В началото на 1999 г. арестите преминаха към Министерство на правосъдието и правната евроинтеграция. Тогава стартира и промяната на редица нормативни документи, регулиращи дейността им. На 19 април 1999 г. беше обнародвана Наредба № 2 [Бележка 2: Виж [Приложение № 2](#)] на Министерство на правосъдието и правната евроинтеграция за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража. Както беше отбелязано в годишния доклад на БХК за 1999 г., в тази наредба се предвижда възможност всички задържани под стража, включително тези, които са настанени в следствените арести, да се ползват от всички права, предвидени за осъдените - да водят кореспонденция, да ползват престой на открито не по-малко от 1 час дневно, да провеждат свиждания, да получават колетни пратки и др. Наблюденията на изследователите обаче, потвърдени от служители на арестите бяха, че макар Наредба № 2 да третира условията на задържане на всички обвиняеми, тя може да се прилага само в затворите, в които има задържани обвиняеми и подсъдими. Значителна част от разпоредбите ѝ са неприложими в следствените арести. Правата, гарантирани от нея, за които на този етап не могат да се осигурят необходимите условия, са свързани с липса на помещения за свиждане, включително адвокатско, на площадки за престой на открито, на места за съхраняване на продукти от хранителни пратки, на условия за слушане на радио и гледане на телевизия. Проблематично е и използването на лични вещи, както и гарантирането на приемливи битови условия - осветление, проветрение, достатъчно жизнено пространство и осигуряване на адекватно медицинско обслужване.

Във връзка с това наблюдение, в становището си ГД "ГУМЛС" изразява несъгласие, че в арестите не могат да се осигурят условия за използване на гарантирани права. Там се казва, че с Наредба № 2 само се установяват правата, които имат задържаните лица, а редът и условията за тяхното ползване са предмет на конкретизация и гарантиране чрез вътрешноведомствен акт.

III. Общо описание

До края на 1998 г. в страната функционираха 89 следствени ареста. През 1999 г. някои от тях бяха закрити и към края на годината броят им стигна 80. През 2000 г. броят им беше намален допълнително и към края на годината арестите бяха 75. При намаляването на арестите бяха закрити най-лошите от тях, предимно онези, които бяха под земята. Това беше мотивирано от препоръките на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията всички обвиняеми да бъдат настанени в затворнически условия, за да се избегне практиката лица в предварителното следствие да бъдат държани в условия, които са практически същите, като при полицейско задържане. То беше подпомогнато и от въвеждането на пределни срокове на предварителното задържане с измененията в НПК от 1997 г., което съкрати престоя на задържаните в следствените арести.

Във всеки от 28-те областни центъра на страната функционират Областни звена, към които в зависимост от числеността на населението и криминалната активност в региона са открити по един или няколко териториални ареста. Само в София-град арестите са 7, а в София-окръг - 9. В области като Смолян, Търговище и Видин не функционират териториални арести. Арестите в областните центрове обикновено се помещават в сградите на РДВР, като най-често заемат последните етажи (Враца, Ловеч, Плевен, Търговище, Варна, Смолян, Добрич, Силистра, Хасково, Монтана, Стара Загора). В тях трудно може да бъде решен проблемът, произтичащ от нагряването на таванските плочи, което води до изключително високи температури през горещите летни дни. Плътните ламаринени прегради и решетки не позволяват нормална циркулация на въздух в килиите. Дори там, където функционират аспирационни уредби, въздухът е спарен и застоял, а неприятната миризма не може да бъде избегната. Няколко от арестите са на междинни етажи. В отделни случаи те са разположени на приземни етажи в сградите на РДВР или в пристройки към тях. Специално внимание при посещенията беше отделено на арестите, които се помещават в приспособени за целта сутеренни (под кота 0) етажи. До пролетта на 2000 г. бяха закрити повече от половината от 29-те подземни ареста. В момента 12 такива места за задържане продължават да функционират без съществени промени в битово и хигиенно отношение [Бележка 4: Виж [Приложение №3](#)]. За тях е характерно, че към проблемите, произтичащи от пълната липса на дневна светлина и проветрение, се прибавят и проблеми, свързани с голямата влага в килите. Типичен пример в това отношение е арестът в Габрово, който се намира в сграда, строена през 1936 г. Килиите в него имат прозорчета, горният край на които е на нивото на тротоара. Всички помещения са влажни и тъмни. Стените са измазани с грапава бетонна замазка и варосани. Варосват се два пъти годишно поради течове по стените.

Териториалните следствени арести обикновено заемат част от сградите, в които се помещават районните полицейски управления. Някои от тях са на приземни и сутеренни етажи, но има и на последните етажи. В зависимост от разположението им, за тях са в

сила същите битови и хигиенни закономерности, констатирани за арестите към областните звена.

Всички арести се намират в центровете на населени места, но закритият характер на тези заведения не предизвиква конфликт с околната среда. Сградите, в които се помещават областни арести, с малки изключения, са строени през 70-те години, а териториалните арести обикновено са в по-стари постройки. По правило една или две стаи от етажите са предназначени за административни цели. В някои от посетените арести няма стаи за надзорно охранителния състав, в други за ръководителя на екипа, счетоводството и фелдшера е отпусната само една стая. На места дефицитът от помещения е голям и се налага да се прегражда част от коридора за целите на работещия в ареста екип (Ловеч). В няколко от сутеренните арести служителите и дори ръководителят на екип обитаваха бивши мазета (III-та Районна следствена служба в София), които не се отличаваха по нищо от килиите, с изключение на по-доброто изкуствено осветление.

Разделянето в началото на 1999 г. на следствените и арестните служби е довело до редица проблеми. Организационното отделяне на арестите и преминаването им на различно подчинение е предизвикало чувствителни технически усложнения, които и досега не са решени. Те обхващат преди всичко сградния фонд, транспорта и разделянето на разходите за парно отопление, ток, вода, телефон и т. н. При разделянето двете служби би трябвало да запазят цялото си имущество и помещения, но много от арестите към областните звена са останали ощетени, поради което охраната е поставена при лоши битови условия - без необходимото работно пространство, а за обвиняемите не са предвидени други помещения, освен килиите. В ареста към Областното звено във Враца за работещите са оставени две стаи на етаж. В едната се помещава деловодството, а всички работещи, включително и ръководителят на звеното и фелдшерът заемат една стая като медицинската кушетка и шкафът за лекарства са в коридора. В много от арестите няма дежурни стаи, помещения за почивка на охранителния екип и отделни санитарни възли. Условията за съхраняване на документация са лоши. Тетрадки и папки са натрупани по маси или бюра в стаята на екипа. В законовата уредба на следствените арести няма нормативни изисквания за броя и квадратурата на помещенията за служители и обвиняеми. В голямата част от арестите административните помещения са прясно ремонтирани. Има и такива обаче, в които текущи и освежителни ремонти не са правени от 3-4 години. Сградите на такива арести като цяло са остарели, а административните помещения в тях са крайно амортизирани.

IV. Населеност и продължителност на престоя в следствените арести

В следствените арести се настаняват лица с наложена мярка за неотклонение задържане под стража. Според чл. 6 от Наредба № 2 настаняването става в този арест, в района на който се води предварителното производство или се разглежда делото. Могат да се настаняват също и осъдени на лишаване от свобода, преведени по разпореждане на съда или прокуратурата за явяване по граждански или наказателни дела, за следствени действия или с взета мярка за неотклонение задържане под стража като обвиняеми и подсъдимци за други престъпления.

Според чл. 152, ал. (1) от Наказателно-процесуалния кодекс мярката за неотклонение задържане под стража се взема за престъпления, за които се предвижда наказание лишаване от свобода, когато данните по делото сочат, че съществува реална опасност обвиняемият да се укрие или да извърши престъпление. С една от многобройните промени в НПК, през 1999 г. отпадна поводът за задържане под стража, когато съществува основателна опасност обвиняемият да осуети разкриването на обективната истина. Тези параметри на престоя в следствен арест сочат, че целта на тази мярка за неотклонение е не наказателна, а превантивна. Другата цел на задържането под стража е обвиняемият да е на разположение на органите на досъдебното и предварителното производство, които да са в състояние да извършват редовни следствени действия с обвиняемите - разпити, разпознаване, следствени експерименти и др.

Анализът на продължителността на престоя в арестите показва, че най-строгата мярка за неотклонение често изпълнява наказателни и показно-назидателни функции. Фактът, че за дълги периоди от време, понякога продължаващи с месеци, обвиняеми не са били търсени за никакви следствени действия, говори за това, че често налагането ѝ не е от съображения, свързани с опасността обвиняемият да се укрие от правосъдието или да извърши престъпление. В такива случаи задържаните са успокоявани, че престоят в килията ще бъде приспаднал от бъдещата присъда.

Понякога дългите престои в арестите се аргументират с външни причини. Обвиняем от териториалния арест в Етрополе е престоял в килията повече от шест месеца заради забавяне на следствени експертизи, а обвиняем от ареста в Сливен - повече от 15 месеца заради неиздирен съпроцесник. Според работещи в арестите, през предходни години сроковете за задържане са били значително по-дълги. Сега средният престой не надвишава 2-3 месеца. В арестите към областните звена, които по правило са претоварени, сроковете за задържане са по-дълги в сравнение с териториални арести. През пролетта на 1999 г. в ареста на областното звено в Пазарджик няколко души са били задържани пълни шест месеца, въпреки че, според следователи, на делата на тези арестанти се отделя първостепенно внимание. Пак там за 1998 г. на следовател са се падали по 300-400 дела. След напускането на значителна част от следователите щатът не е бил попълнен. За сметка на това в пазарджишката прокуратура са назначени нови прокурори, като броят им е станал по-голям от броя на следователите. Новообразуваните дела са ставали все повече и повече и ръководителят на службата е отправил към прокуратурата молба да престанат да образуват и изпращат дела, тъй като следствието не разполага с необходимия ресурс за разглеждането им. Въвеждането на полицейско

дознание би трябвало да доведе до по-бързо приключване на досъдебните производства в сравнение със следователската работа по предварителните производства. Според най-общи наблюдения, действията на дознателите при разследване на престъпления са по-продължителни, поради което повечето дела на обвиняеми с дълъг престой в арестите са по образувани дознания. В документацията, в която се вписват извеждания на обвиняеми от арестите може да се проследи каква е честотата на следствените действия. Наблюдения и на служители от арестите потвърждават, че следствени действия със задържани се извършват рядко, през 2-3 месеца. Следователи и дознатели често отказват да приемат задържани без мотивирано обяснение, което води до обвинения на арестанти към охраната, че не предава на следователя молбите за среща. Според служители в ареста в Попово следователят понякога нарежда на охраната да съобщи на обвиняемите, че го няма, и в същото време задържаните чуват гласа му през стената на килията. При второ напомняне на служителите за срещи, следователят си позволява да нагрубява охраната.

Данните в Таблица 1 и Таблица 2 дават ориентировъчна представа за продължителността на задържане в някои областни и териториални следствени арести. Те отразяват броя на задържаните за повече от два месеца обвиняеми, който е съобщен от интервюираните служители на следствените арести на изследователите на БХК по време на посещенията през 1999 и 2000 г.

Таблица 1

Брой на задържаните с престой над два месеца в някои арести към областни звена и софийски районни арести през 1999 и 2000 г.

Арест	Над 2 мес.	Над 6 мес.	Над 1 мес.
Бургас		1	
Добрич			1
Хасково	2		
Пазарджик		4	
Плевен		8	
Пловдив	17		
Разград	2		
Русе		3	
Силистра	7		
Сливен	6-7		1
Майор Векилски	12		
Първа РСС-София	3		
Шеста РСС-София	1	1	
Стара Загора	5		
Варна		3	

Враца			1
Велико Търново	5		

Таблица 2

Брой на задържаните с престой над два месеца в някои териториални арести през 1999 и 2000 г.

Териториален арест	Над 2 месеца	Над 6 месеца
Горна Оряховица	2	
Етрополе		1
Казанлък	3	
Раднево	3	1
Свиленград	3	
Сливница	1	
Чирпан	5	

Действията на администрацията при продължително предварително задържане са регламентирани в чл. 31 на Наредба № 2. Той изисква в края на всеки месец началникът на следствения арест да изготвя поименен списък на лицата без връчен обвинителен акт, които са задържани като обвиняеми повече от шест месеца. Тези списъци се изпращат до министъра на правосъдието и главния прокурор. Въпреки че битово-хигиенните условия в местата за задържане не са подходящи за продължителен престой, режимът на задържаните за дълго време не се различава от режима на останалите обвиняеми.

Една най-обща справка за капацитета на 75-те следствени ареста в страната показва, че максималният брой обвиняеми, които могат да се настанят в тях е 1600. Общият брой на задържани в арестите може да бъде определен само приблизително поради голямото текучество. По време на всяко едно от посещенията в периода април 1999 - декември 2000 г. в следствените арести са пребивавали средно по 800-850 обвиняеми, т.е. общата населеност за системата е била около 50-53%. Необходимо е уточнението, че капацитетът на арестите, в които килиите са оборудвани с общи нарове би бил много по-малък, ако персоналните места за спане са обособени и общата широчина на всеки нар се раздели на широчината на един единичен нар. При такова изчисление общият брой на местата би бил поне с една трета по-малък от посочения.

Арестите, които бяха пренаселени по време на посещенията са:

Арест % / на пренаселване

Областен арест - Плевен (07. 07. 2000 г.) 150 %

Областен арест - Разград (01. 03. 2001 г.) 102 %

Областен арест - Силистра (02. 03. 2001 г.) 106 %

Териториален арест - Сливница (11. 04. 2000 г.) 200 %

Териториален арест - Свиленград (23. 11. 2000 г.) 200 %

По повод данните за пренаселеност, в становището на ГД "ГУМЛС" се отбелязва: "Не е ясно на каква база е изчислена т. нар. пренаселеност. На този етап няма установени нормативи относно капацитета на следствените арести. Има препоръчителни такива от Съвета на Европа. При това положение капацитета на един следствен арест определяме в зависимост от големината на килиите и легловата база, съобразно наличната материална база." Трябва да се отбележи, че посочените данни за пренаселеност са взети от началниците на областните и териториалните арести и те вероятно са свързани с общите нормативи за строителство и/или броя на местата за спане, колкото и условно да е понятието за "място" в българските арести. Твърде показателно е самото твърдение, че в България "няма установени нормативи относно капацитета на следствените арести".

С изключение на арестите, посочени в таблицата, във всички останали арести броят на обвиняемите не надвишаваше капацитета. Често се пренаселват арестите в Сливница и Свиленград, разположени на входно-изходните артерии на страната. В останалите териториални арести населеността е слаба и рядко надвишава и половината от капацитета им.

Значително по-голяма е населеността на арестите към областните звена /Пловдив, Варна, Плевен/ и на районните арести в София. Натовареността на ареста към областното звено в Силистра служителите обясняват с факта, че е единствен в областта и обслужва три съдебни района. Необходимо е да се отбележи, че няма единен норматив за изчисляване на капацитета на арестите. В някои арести /Пловдив, Варна, Стара Загора, Хасково, Казанлък, Свиленград, Белене и софийските арести на ул. "Майор Векилски" и ареста към 10-то ТСО/ са обособени индивидуални легла в килиите. В други /Сливен, Смолян, Плевен, Видин/ една или няколко килии са снабдени с легла и в тях се настаняват непълнолетни или жени, а останалите килии са с общ нар. В останалите арести килиите са оборудвани с нарове по цялата широчина на помещенията, които служат за легла на настанените. *По този повод в становището на ГД "ГУМЛС" се посочва, че от началото на 2000 г. е започнало преоборудване с легла на килиите, които нямат самостоятелни легла.*

Ръководителите на арести нямат право да отказват прием на новоизпратени обвиняеми. В отделни случаи, при наличие на т. нар. "делегация" - обвиняеми, привездани от затвори за съдебни дела, за кратки периоди от време - населеността значително превишава капацитета. Бивш обвиняем от ареста към областното звено в гр. Плевен събщи, че в килия с два единични нара са били настанени четири души и той е бил принуден да дели единичния нар с друг обвиняем. В по-натоварени арести се е случвало в една килия да се настаняват по 5-6 души, които спят и прекарват останалото време върху обща платформа, заемаща цялата широчина на килията, на която не могат да се поставят повече от два дюшека. Когато мястото върху нара не достига, за новоприетите арестанти остава възможността да спят на пода в пространството пред вратата на килията.

За етническата принадлежност на обвиняемите в следствените арести не се води статистика от служителите на ГУМЛС. Такава статистика се води в следствените дела на обвиняемите. Документите за обвиняемите в следствените арести съдържат само графа "гражданство". *В потвърждение на това в становището на ГД "ГУМЛС" се посочва, че съгласно действащата нормативна уредба в арестната документация задържаните се делят на български и чужди граждани, а не по етническа принадлежност.*

Изследователите на БХК събираха информация чрез интервюта със служителите на арестите. Според тях определящи индикации за етническата принадлежност при постъпване на обвиняемите са самоопределянето им, външният вид, имената и впоследствие контактите с роднини /съпрузи, родители и др./, които идват на свиждане. Пак според служители, ромите са преобладаващият етнос сред обвиняемите - средно около 60 % за цялата система. В някои арести /Чирпан, Габрово, Лом, Силистра, Стара Загора/ беше съобщено, че делът на обвиняемите роми е 80-90 %, а в няколко други /Харманли, Казанлък, Пловдив/ делът им е по-нисък, около 30-40 %. На отделни места служители отказаха да съобщят данни за етническата принадлежност на задържаните поради това, че "се отнасят еднакво към всички и не делят обвиняемите по етноси". В софийските арести често се задържат араби, румънци, косовари, руснаци, арменци, грузинци, а от българските граждани преобладават ромите. Според служители, в повечето случаи преди задържането на чужденци те са пребивавали в България достатъчно дълго, за да научат малко български език и да могат да комуникират. В гранични арести /Свиленград, Сливница/ също често се настаняват чужди граждани от Турция, Албания, Чехия, Унгария и дори от Англия и Германия. За тях проблемите, свързани с преодоляване на езиковата бариера и контактите със служителите не могат да бъдат решени, тъй като в арестите няма хора, които владеят съответните езици.

Според Наредба № 2 при разпределението на обвиняеми по помещения трябва да се спазва разделянето на мъже от жени, непълнолетни от пълнолетни, лица, които не са български граждани от българските граждани и обвиняемите и подсъдимите по едно и също дело при изрично разпореждане на прокурора или съда. Едно от основните изисквания, които се спазват в затворите е разделянето на обвиняемите според съдебното минало, т. е. на рецидивисти от нероцидивисти. Това изискване не е включено в Наредба № 2 и липсата му може да бъде окачествена като сериозен пропуск. *По този повод в становището на ГД "ГУМЛС" се уточнява, че за такава поправка в Наредба № 2 ръководството на ГД "ГУМЛС" е направило две предложения до Министерство на правосъдието /на 29. 05. 2000 г. и 25.04.2001 г./. Освен това пропускът не бил по вина на ГД "ГУМЛС".*

Проучванията за разделянето на обвиняемите по категории показва, че в повечето арести то се спазва. В арестите, които са натоварени над капацитета им, не е възможно разделяне на обвиняемите, които преди това са били осъждани от обвиняемите, които са постъпили зад решетките за първи път. В такива арести пренаселеността в килиите, обитавани от мъже се увеличава допълнително, когато в ареста се приеме жена, за която е необходимо да се освободи цяла килия. Същото се отнася и за приемането на

непълнолетен, когато става невъзможно непълнолетните да се отделят от пълнолетните. При посещение на поправителния дом в Бойчиновци непълнолетен младеж съобщи, че по време на задържането му в ареста във Велико Търново е бил настанен в една килия с пълнолетни обвиняеми. Служители от арестите в Сливница и Свиленград заявиха, че полагат усилия да разделят задържаните. Ако това отговаря на истината, след настаняване на жена, чужденец или непълнолетен в арест, в който средната населеност е 200 % над капацитета, в останалите килии населеността автоматично би нараснала до 250-300%. В арестите към ОСС-Силистра и ОСС-Разград служители съобщиха, че поради претовареност не е възможно ефективно да се прилагат мерките за разделяне на обвиняемите по съдебно минало. В някои от по-големите арести килиите за жени и непълнолетни са обособени и обозначени с надписи отвън.

Разпределението на обвиняеми по килии се извършва от ръководителя на охранителния екип, който се съобразява с препоръката на работещия по делото дознател или следовател. Критериите за разпределяне би трябвало да се основават на преценка на индивидуалните качества и психологическата съвместимост на обвиняемите. Във всички случаи, когато обвиняеми съобщат за проблеми, свързани с насилия и злоупотреби между съкилийници, ръководителят на екипа би трябвало да потърси причините за конфликта и ако е необходимо да извърши преразпределяне на обвиняемите. В няколко случая обаче обвиняеми съобщиха, че въпреки отправени жалби до охраната, свързани с чести скандали и дори побои, ръководството на ареста не е предприело необходимите мерки. Илюстративен в това отношение е следният случай: През май 2000 г. с определение на съда Г. П., който страда от епилепсия, е приведен от психодиспансер в ареста на ОСС-Пловдив. Настанен е в една килия с други двама обвиняеми и четири дни по-късно е намерен мъртъв. Съдебно-медицинската експертиза е установила, че смъртта на обвиняемия е настъпила вследствие на множество епилептични припадъци в резултат от нанесения му от съкилийник побой. Военно-апелативна прокуратура е констатирала, че длъжностните лица и охраната на ОСС-Пловдив не са допринесли с действия или бездействие за настъпване на смъртта на задържания. Остава открит въпросът защо дежурният охранител, който е на пост в коридора пред вратите на килиите, не е чул и не е предотвратил нанасянето на побоя. *В тази връзка в становището на ГД "ГУМЛС" е направен следният коментар: "Посоченото в доклада, че остава открит въпросът защо дежурният охранител, който е на пост в коридора пред вратите на килиите, не е чул и не е предотвратил нанасянето на побоя, противоречи на решението на ВАП, в което ясно е посочено, че охраната няма вина с действията или бездействията си и не са налице нарушения по служба."*

V. Състояние на помещенията и настаняване

В зависимост от големината на арестите броят на килиите е от 3-4 в малките до няколко десетки в големите следствени арести /София, Пловдив, Варна, Русе/. По-голямата част от килиите са еднотипни, а килиите, предназначени за изолатор, за жени и непълнолетни често се различават по площ и обзавеждане. Площта на килиите най-често е от 6 до 8-10 кв. м., но има и с площ от 12-13 кв. м. В някои арести /Раднево/ беше констатирано, че някои от килиите са с площ от 3 кв. м., а в други /Враца/ - по 4 кв. м. с обем 11 куб. м. /размерите са взети от протокол, съставен за нуждите от разделяне на разходите за отопление между РДВР и Областното звено/. В ареста в Троян размерите на четирите по-големи килии са 3,8 на 1,8 м., а на по-малките - 3 на 1,3 м. Подът най-често е застлан с дюшеме или балатум, а стените са измазани с грапава мазилка, покрита с варов разтвор или латекс.

Само в няколко ареста килиите имат външни прозорци /арестите на ул. "Майор Векилски" и "Г. М. Димитров" в София, областните арести в Русе, Варна и Монтана, част от килиите в Ямбол и килиите на ареста в Елхово/. Тези прозорци винаги са обезопасени с метални перфорирани прегради, които до голяма степен спират притока на естествена светлина, но проветрението на килиите е добро. Във всички останали арести в килиите почти не прониква естествена светлина. Изкуственото осветление е от лампи, монтирани в отворстия над вратите с площ от ? до ? кв. м. Те са обезопасени с по-едри или по-ситни метални мрежи и допълнително в повечето арести с перфорирани метални листи, които спират и изкуствената светлина. На такава светлина е трудно и вредно да се чете.

При постъпване в ареста обвиняемите трябва да бъдат запознати с Правилника за вътрешния ред. В някои от посетените арести от вътрешната или от външната страна на вратите на килиите е закачен правилник, но в по-голямата част от арестите такъв не беше видян.

Според служители, когато в килиите от вътрешната страна на вратата се закачи правилник, често арестантите го свалят. В няколко териториални ареста правилникът се съхраняваше само в папка в дежурната стая. На места след запознаване с правилника и със списъка на разрешените вещи, обвиняемите удостоверяват това с подпис в отделна книга. Другаде на обвиняемите се предоставят бланки с описание на правата им. В повечето арести правилникът за вътрешния ред е закачен само в дежурната стая или в приемната.

В становището на ГД "ГУМЛС" е отбелязано, че "...поставянето на правилника в килиите не е задължително. Посоченият правилник е твърде остарял и ГД "ГУМЛС" е в процес на изготвянето на нов, отговарящ на съвременните изисквания. След влизането в сила на новия правилник, вътрешният ред във всички следствени арести ще бъде уеднаквен. При приемането в ареста на всеки един задържан се предоставя брошура за общите права по международното и вътрешното право на лицата, задържани в следствените арести на територията на Република България, с която се запознават и удостоверяват това с подписа си. Същата се прилага в арестантските дела на лицата."

По време на посещението в ареста към Трета районна следствена служба в общия коридор беше закачено режимно разписание и списък на позволените за получаване отвън вещи, както и информация за Европейската комисия за предотвратяване на изтезанията. В други арести, в коридора и в стаята на охраната заедно с правилника за вътрешния ред са закачени и извадки от Наредба № 2. Правилата за поведение на задържания в ареста се разясняват в повечето случаи устно.

До пролетта на 2001 г. вещите, които задържаните могат да държат в килиите, не бяха определени с нормативно утвърден списък. В отделни арести /Горна Оряховица/ е изготвен образец на уведомително писмо до близките на задържаните, в което се посочват дните за свиждане и вещите и храните, които могат да получават обвиняемите. Според него близките могат да носят: "Дрехи - 2 чифта бельо /без сутиен/, 3 чифта чорапи, 1 пуловер, 1 риза /блуза/, 1 панталон /пола/, 1 чифт обувки, 1 чифт чехли за баня, 1 хавлиена кърпа; тоалетни принадлежности - сапун, паста и четка за зъби, самобръсначка за еднократна употреба, паста и четка за бръснене, одеколон, 1 руло тоалетна хартия; храна - вафли, бисквити, солети по 5 броя; пари - до 60 лв. месечно; цигари - по 7 кутии седмично." В правилника за вътрешния ред са упоменати и вестници, книги и списания.

В зависимост от индивидуалната преценка на следователя или дознателя, както и на ръководителя на екипа, обвиняемият може да получи и допълнителни вещи, които не са изброени и систематизирани. В една от жалбите до БХК от 1999 г. обвиняем съобщи, че по време на задържането му в ареста на ОСС-Габрово му е било забранено да носи очилата си в килията. Забраната е била продиктувана от съображения за сигурност. Вследствие на това зрението му рязко се е влошило.

Изготвянето на подробен списък на разрешените вещи, предмети, дрехи и хранителни продукти за лично ползване, които задържаните лица в следствените арести могат да получават и държат при себе си е извършено със Заповед № ЛС-04-79 от 08. 05. 2001 г. Наред с вещите, които реално могат да бъдат оставени в килиите, в списъка фигурират и такива като самобръсначка /без бръснач и бръснарско ножче/, одеколон, огледалце, игли, кибрит, запалка и др., включването на които в списъка е останало само на книга и охраната на арестите при никакви обстоятелства не би допуснала да бъдат на разположение на обвиняемите. Този списък освен това не се познава от обвиняемите, тъй като не им се показва при настаняването.

С изключение на два от арестите - във Варна и на специализираната следствена служба в София - в които във всяка килия има тоалетна и течаща вода, във всички останали арести в килиите няма водопровод и канализация.

Според чл. 3, ал. 3 на Наредба № 2 "на настанените в следствените арести се осигурява самостоятелно легло." В противоречие с това изискване в приблизително 55 следствени ареста, т.е. в около 74% от тях оборудването на килиите включва общ дървен нар. Най-често той е разположен по цялата ширина на килията и заема от 2/3 до 3/4 от цялата площ. Височината му варира от 25 до 50 см. По него няма ограничения за персоналите

места на всеки задържан. С отделни нарове за всеки обвиняем са оборудвани килиите на арестите в областните центрове Варна, Пловдив, Хасково, Смолян, Видин, Стара Загора, Кюстендил. В няколко териториални ареста - Свиленград, Белене, Оряхово, Казанлък, Карлово, Елхово - местата за спане също са индивидуални. Наровете са или изцяло дървени, или с метална рамка и дървен плот. В ареста на 10 следствена служба в София леглата в килиите са подвижни. През деня те трябва да са вдигнати към стените и закопчани към стърчащи закачалки. Когато леглата са пуснати, обвиняемите използват закачалките, за да окачат дрехи и вещи. В ареста в Свиленград често се изпращат обвиняеми, когато капацитетът е запълнен. В такива случаи новопостъпилите трябва да спят или по двама на нар, или на земята.

Наличието на маси и столове в килиите се смята за лукс. Със статично захванати маси и столове са оборудвани само арестите във Варна, Монтана, Видин, Хасково, Раднево, Оряхово и Карлово и софийските арести на ул. "Майор Векилски" и "Г. М. Димитров". В някои от тях масите и столовете са прикрепени към стените дървени плоскости, които се пускат на панти. В два софийски ареста - към шесто и десето следствени отделения, в килиите са монтирани само маси, но не и столове. Във всички останали арести обзавеждането на килиите се състои само от описания по-горе дървен нар. Липсата на средства, както и на достатъчно пространство в килиите се посочват от служителите на арестите като основни причини за липсата на маси и столове. Шкафчета имаше само в килиите в Карлово - във всяка по две нощни шкафчета, съответно на броя на наровете. Във всички останали арести шкафчета липсват. В някои от местата за задържане срещу всяка килия в коридорите обвиняемите имат на разположение индивидуални шкафчета, в които съхраняват тоалетни принадлежности и цигари. На други места вещите им се съхраняват или в общ шкаф, в който с прегради са обособени клетки, или върху малки полици, закрепени до вратите на килиите от външната им страна. В ареста във Варна в килиите са монтирани етажерки по стените, на които могат да се държат лични вещи.

В арестите няма на щат хигиенисти. Чистотата в килиите се поддържа от обвиняемите, а в коридорите - от сътрудниците по охраната. В някои арести беше съобщено, че коридорите и общите помещения се чистят от арестанти-доброволци. Повечето арести разполагат с дезинфекционен разтвор, който се предоставя при сутрешно почистване. На места беше констатирано, че ХЕИ извършва инспекции един път в годината. Никъде не са регистрирани жалби по повод на поддържането на чистотата. По време на посещенията в някои арести /Бургас, Пловдив, Трети и Шести териториални арести в София/ стените на килиите бяха мръсни и опушени. В ареста на ОСС-Пловдив и на няколко други места пушенето в килиите не е забранено и стените бяха много опушени. При слабите възможности за проветрение и недостатъчната осветеност, стените на килиите би трябвало да се освежават много по-често. Стените в ареста на ОСС - Кърджали бяха боядисани в кафяво. Коридорите в някои арести също се нуждаят от освежаване. Сервизните помещения, там, където ги има, обикновено са боядисани с блажна боя, която на места /Пловдив/ е в лошо състояние. Освен това стените са издраскани и с много надписи.

Коментарът на ГД "ГУМЛС" на горния текст е: "В доклада е отразено, че на щат в арестите няма назначени хигиенистки, от което се разбира, че има свободни щатни бройки за хигиенистки, но не са назначени. Следва да се посочи, че по щата на следствените арести няма предвидени бройки за хигиенистки. Промяната на щатните бройки е в пълномощията на Министерски съвет."

Наредба № 2 изисква в арестите да се осигурява достатъчно отопление и възможност за проветрение на помещенията. Най-често отоплението се осигурява от централни /София, Пловдив/ или локални парни инсталации. Там, където функционират локални инсталации, за отопление в съботни и неделни дни се използват калорифери или електрически печки, които се поставят в коридора. По-големи разлики има по отношение на отоплението на килиите. В някои арести температурата се поддържа от отоплителни елементи в самите килии или от вградени в стените радиатори. В по-голяма част от местата за задържане топлина в килиите прониква само от коридора и то /поради рядкото отваряне на вратите/ само от вентилационните прозорчета, разположени над вратите. По време на посещението на ареста в Елин Пелин през февруари 2000 г. поради липса на нафта парното в коридора не работеше и във всички помещения беше много студено.

През лятото температурата в килиите на тези от арестите, разположени на сутеренни или приземни етажи не се повишава прекомерно. В килиите, които се намират на последни етажи, горещината става нетърпима и често надвишава 40 градуса. Възможностите за вентилация са много слаби и температурата през лятото не може да се контролира. В няколко такива арести /Враца, Ловеч, Търговище и др./ през горещите летни дни служителите пускат арестантите в банята всеки ден, за да се обливат със студена вода. Термометри няма никъде и температурите не се регистрират през зимата и през лятото.

Проветрението на килиите е сериозен проблем. В по-големите арести са изградени общи аспирационни системи, които отвеждат застоелия въздух извън килиите. Почти навсякъде тези системи или не функционират ефективно, или са повредени. Често в килиите има вентилатори, които се пускат периодично. На много места, въпреки вентилаторите не е възможно да се получи обменна въздушна циркулация. В няколко ареста прозорците на коридорите са големи и точно срещу тях са вентилационните прозорчета над вратите на килиите, което донякъде подобрява естественото проветрение и осветление. На други места работата на аспирационния вентилатор е съпроводена със силен шум, който кара следователи от горни етажи или задържаните да настояват за спирането му. В няколко ареста не са изградени съоръжения за проветрение. В ареста на Троян има изградена аспирационна инсталация, която осигурява проветрение в четири от седемте килии. В ареста в Пирдоп няма вентилационна система. Според командира, когато задържаните се извеждат да пушат сутрин, обед и вечер, вратата на килията им /извеждат се по килии/ и прозорецът пред нея се оставят отворени. В ареста в Своге също няма вентилационна система. Единственият начин за проветряване на килиите е като се отварят вратите им, но коридорът също не се проветрява. Подобно е положението и в ареста в Сливница, свеж въздух прониква през "прозореца" над вратата, на които има решетки без стъкло и когато се отваря вратата. В двата софийски ареста към Втора и Трета следствени служби,

разположени под кота 0 проветряването на килиите е крайно недостатъчно, тъй като няма директен достъп на свеж въздух. Между прозорците на килиите и прозорците на коридора има разстояние от около метър и половина, което затруднява проветряването. Общото наблюдение на проветрението в килиите дори и там, където има аспирационни системи е, че в по-голямата част от арестите обменът на въздух е недостатъчен, поради което при влизане в тях се усеща миризма на застояло и спарено.

В становището си ГД "ГУМЛС" изразява несъгласие със заключението, че аспирационните системи не работят почти никъде или не функционират ефективно. Отбелязано е, че "...във всеки следствен арест проветряването на килиите е организирано по различен начин и е налице. Нормално е в следствие на дългогодишна експлоатация някоя аспирационна система да се повреди, но в рамките на няколко дни повредата се отстранява."

Според Наредба № 2, на настанените в следствени арести трябва да се осигурява достатъчен приток на дневна светлина. В условията, в които функционират арестите, спазването на това изискване е невъзможно. Достъпът на естествена светлина до килиите във всички арести е силно ограничен. Както беше споменато, само на няколко места има външни прозорци. Въпреки че са блокирани от перфорирани метални плоскости, те все пак допускат слънчева светлина. Във всички останали арести естествена светлина в килиите достига само през вентилационните прозорчета над вратите. В арести под кота 0, като например ареста в Дупница, където и коридорът няма прозорци, осветеността на килиите е много слаба и четенето е невъзможно. От охранителни съображения през нощта осветлението не се гаси и задържаните в килиите не биха могли да знаят кога е ден и кога е нощ. В голяма част от арестите вентилационните прозорчета са обезопасени с перфорирани метални листи, които допълнително ограничават притока на светлина. При изключено изкуствено осветление в килиите царя полумрак. На места прозорчетата имат капаци, които стоят постоянно отворени. Другаде дори прозорците на коридорите, по дължината на които са килиите, са затъмнени или боядисани с бяла боя, което допълнително ограничава притока на светлина. Според работещи в арестите това се прави за намаляване на температурата през лятото.

Както отбеляза КПИ през 1995 г. "...посетените килии нямат естествена светлина, а изкуственото осветление въобще не се изключва. То не е подходящо за четене, а нощем несъмнено е дразнител." Това положение не е съществено променено и до днес. Една от препоръките на Комитета беше да се подобри осветлението в килиите /достатъчно изкуствена светлина, за да може да се чете, с изключение на времето за сън, и доколкото е възможно достъп до естествена светлина/. По-късно в някои арести е извършена модернизация на осветлението и допълнително са монтирани крушки или луминисцентни лампи. Те обикновено са поставени във вентилационните пространства над вратите. Крушките, които се купуват или доставят в арестите най-често са от 40, 60 или 75 вата, а луминисцентните лампи са по 18 вата. Осветителните тела винаги са обезопасени зад решетки или перфорирани метални листи, което до голяма степен намалява светлината в килиите. Обвиняеми от ареста в Елхово съобщиха, че въпреки

наличието на външни прозорци на килиите, изкуственото осветление е толкова слабо, че след края на деня в килиите нищо не се вижда. *По този повод от ГД "ГУМЛС" съобщават, че през декември 2000 г. в следствения арест е извършен ремонт на електрическата инсталация и осветлението и е осигурен достатъчен приток на изкуствена светлина.*

Спалните принадлежности на обвиняемите в следствените арести, според Наредба № 2, се осигуряват по таблици, утвърдени за лишените от свобода. При постъпване в ареста обвиняемите получават дюшеци, одеала и възглавници. От съображения за сигурност чаршафи не се дават. Подсъдимите и осъдените могат да използват собствени чаршафи и калъфки. Състоянието на одеалата, възглавниците и дюшеците в различните арести варира от задоволително до крайно лошо. В ареста в Радомир служители съобщиха, че одеалата и дюшеците са захабени и част от тях са за бракуване. Одеалата обикновено са тип "войнишки". Там, където има възможност се перат веднъж годишно. Състоянието на дюшеците е дори по-лошо от състоянието на одеалата. В някои арести дюшеците, които често са в употреба повече от 10 г., бяха мръсни и скъсани и според служителите би трябвало да бъдат бракувани. В ареста на ОСС - Сливен в килиите, предназначени за "делегация" (привеждане от други места за задържане) нямаше дюшеци. В ареста на ОСС-Пловдив не навсякъде имаше възглавници. Според персонала раздаването им се избягва, защото задържаните ги късат и запушват тоалетните. Някои арести не разполагат и с дюшеци, които да се раздават, когато се изпращат по-голям брой обвиняеми. В ареста в Сандански беше съобщено, че са доставени нови дюшеци и олекотени юргани.

Кърпи на обвиняемите не се осигуряват, но имат възможност да ползват собствени. Чистотата им се поддържа чрез смяна при свиждане с близките и пране в ареста, което се практикува рядко.

В килиите на арестите няма електрическа инсталация с контакти. Затова и главно поради съображения за сигурност не се разрешава употребата и притежанието на електрически уреди - бързовари, котлони, радиоприемници, телевизори и др., въпреки че Наредба № 2 /чл.22/ дава право на обвиняемите да слушат радио и да гледат телевизия. В арестите на ОСС-Търговище, Плевен и Варна служителите не допускат радиоприемници с батерии. За сметка на това в последните два ареста са предприети стъпки да се инсталира радиоуредба. Следователи от следствената служба в Сливница съобщиха, че разрешават на арестантите да слушат радиоприемници с батерии. В ареста в Горна Оряховица служители казаха, че допускат радиоприемници на батерии. Арестът на ОСС-Шумен разполага с два радиоприемника, които работят в коридора и може да се слушат в някои от килиите. В Трети териториален арест в София, ако някой иска да разполага с уреди, работещи на батерии, трябва да изпрати молба до началник-сектор "Охрана и контрол", който от своя страна я препраща до министъра на правосъдието. *В тази връзка от ГД "ГУМЛС" коментираха, че "посоченото е твърдение на служител и не ангажира приетия и установен ред и регламентация."*

Обикновено санитарните възли в арестите са разположени в края на коридора. В по-големите арести в тях има умивалник с батерии и кранове за топла и студена вода, баня и тоалетна. Банята е с душ, който е зазидан в тавана, за да не може да бъде достигнат. Най-често обаче душовете нямат разпръскватели за водата. Няма и батерии и смесителни кранове. Пускането се извършва от сътрудници по охраната. Хигиената в баните не е добра. Това в най-голяма степен се отнася за тези от арестите, които са в стари постройки като столичния следствен арест на ул. "Майор Векилски". В два от арестите, посетени през лятото на 1999 г., баните не работеха. В ареста в Етрополе в банята нямаше душ. Според служителите бойлерът бил занесен на ремонт и обвиняемите можели да се обливат със студена вода. В ареста на ОСС-Враца водата се топлеше с бързовар поради липсата на работещ бойлер. Обвиняемите имат достъп до баня от един до два пъти седмично, а времето за ползване на душ е от 5 до 15 минути. През летните месеци душ може да се ползва и по-често. В арести на последни етажи, където температурите през лятото се повишават прекомерно, достъпът до баня е разрешен по няколко пъти дневно. На няколко места, където населеността не е голяма, къпането е по желание и няма ограничение във времето за баня.

В по-новите арести в тоалетните са монтирани тоалетни чинии, но най-често са тип "клекало". Най-често този тип тоалетни бяха значително захабени. Общото хигиенно състояние на санитарните възли в арестите към областните центрове е по-добро от това на териториалните арести. Повечето териториални арести разполагат само с една тоалетна. Това се отнася и за част от арестите на областните звена. В тях, при пълно покриване на капацитета, една тоалетна се използва от повече от 20-25 души. БХК получи жалби от обвиняеми, пребивавали в по-натоварени арести, които се оплакваша от недостатъчното време за ползване на тоалетна - не повече от 2-3 минути на човек. Обвиняеми от затвора в Бургас съобщиха, че в ареста на ОСС - Бургас, след забавяне в санитарния възел повече от една минута служителите започват да крещат и да гонят обвиняемите, които предварително са инструктирани, че имат на разположение 30 секунди за да се "оправят".

Както отбеляза делегацията на КПИ по време на посещението в България през 1995 г., отиването до санитарния възел е единственото извънкилийно занимание на задържаните. Според направените констатации задържаните могат да използват тоалетната и умивалнята два пъти дневно /сутрин и вечер/ за по няколко минути. Наблюдението на БХК не можа да установи единен стандарт по отношение на правото на обвиняемите да посещават тоалетна. Според служителите, от пролетта на 1999 г. във всички арести е била разпространена инструкция на Министерство на правосъдието и правната евроинтеграция, която забранява използването на кофи за тоалетни нужди в килиите. Дотогава достъпът до тоалетна се е осигурявал при ежедневните двукратни или трикратни отваряния на килиите. В останалото време обвиняемите са извършвали физиологичните си нужди в кофи. Според министерската инструкция, всеки път, когато обвиняем почука на вратата на килията и поиска достъп до тоалетна, независимо дали през деня или през нощта, дежурните служители трябва да отключат килията и да го отведат до там. Въпреки че създава дискомфорт на охраната, инструкцията е практически изпълнима само в по-

малки и ненатоварени арести. Поради охранителни съображения, произтичащи най-вече от недостиг на служители, в по-натоварени арести няма практическа възможност за достъп до тоалетна по всяко време. Затова е невъзможно да се избегне използването на кофи.

В почти всички арести обвиняемите могат да пушат само във времето за достъп до санитарния възел. Според служители, това е причината да се иска достъп до тоалетна много често. В столичния следствен арест на ул. "Майор Векилски" беше съобщено, че броят на сътрудниците по охрана е недостатъчен и не е възможно инструкцията за достъп до тоалетна да се спазва. Няколко обвиняеми от затвора в Пазарджик, интервюирани през 1999 г. за условията в ОСС-Пазарджик разказаха, че при почукване на вратата за достъп до тоалетна охраната проявява раздразнение и заповядва да не се чука. При повторно почукване охраната заповядва: "Подай ръцете!". След командата обвиняемият трябва да си подаде ръцете през малка вратичка в средата на вратата за подаване храна и да изтърпи един или няколко удара с палка по дланите. Вероятно, за да не се злоупотребява с правото за достъп до тоалетна, в някои арести /Бургас/ е забранено да се пуши и при излизане от килиите.

Служители от различни арести отговаряха по различен начин на въпроса дали в килиите се използват кофи. В половината от арестите казаха, че достъпът до тоалетна не се ограничава. Когато изследователите настояваха за допълнителна информация, получаваха няколко типове отговора. Първият е, че кофи се дават по килиите вечерта, за да не се отключват през нощта, а сутрин се измиват и се съхраняват в тоалетните или умивалните. В потвърждение на тази практика беше посочена инструкция, която забранява отварянето на килиите след 20 часа. Според втората група отговори, обвиняемите сами искат кофи, които да ползват за физиологични нужди във времето, когато са заключени. Често това тяхно съгласие се документира. В един от софийските арести беше съобщено, че кофи се ползват за тоалетна както по малка, така и по голяма нужда, но само от обвиняеми, които писмено са поискали това. Останалите се извеждат по килии до санитарния възел три пъти дневно. Според дневния режим, закачен в кабинета на началника, времето за "тоалет" е два пъти на ден - сутрин и вечер и винаги при поискване. В няколко ареста, когато не са осигурявани кофи през нощта, арестантите са уринирали в пластмасовите бутилки за вода. Поради това, според охранителния персонал на няколко места, кофите са необходимост, а липсата им води по-скоро до усложняване, отколкото до облекчаване на положението на обвиняемите. През 1995 г. КПИ препоръча на българските власти да дадат ясни инструкции на персонала да разрешава на арестантите да напускат килиите си през деня, за да ползват тоалетната, освен в случаите, когато неотложни съображения за сигурност не позволяват това. Все още в българските арести няма условия за съобразяване с тази препоръка. Въпреки че персоналетът е инструктиран да отваря при почукване, обвиняеми твърдят, че не всички смени в арестите се придържат към инструкцията. Най-често една или две от смените във всеки арест полагат усилия да извеждат обвиняемите. Когато броят на обвиняемите е по-голям и няколко души сигнализират по едно и също време за желание да посетят тоалетна, извеждането може да се осъществи със закъснение от повече от един час.

В становището на ГД "ГУМЛС" по повод на използването на кофи за тоалетни нужди от задържаните в големите арести е отбелязано, че изнесеното не отговаря на истината. "Всички служители от надзорно-охранителния състав на следствените арести спазват стриктно заповедта на зам.-министъра на правосъдието, с която се забранява използването на кофи за тоалетни нужди в килиите. В доклада е посочено, че наблюдението на БХК на арестите не може да установи единен стандарт по отношение на правото на обвиняемите да посещават тоалетна. Единният стандарт е установен със Заповед на зам.-министъра на правосъдието, в която е посочено, че обвиняемите посещават тоалетните при нужда по всяко време на денонощието." По повод твърденията на лишени от свобода от Пазарджик и Бургас е отбелязано: "Тези твърдения не приемаме за достоверни, тъй като са съобщени впоследствие от лишени от свобода и няма как да се установи достоверността им."

В повечето от арестите обвиняемите могат да се бръснат всяка сутрин, когато имат бръснарски принадлежности. Санитарните възли не са оборудвани със статично закрепени огледала. Желаящите да се бръснат получават огледало, а бръсненето става в присъствието на служител от охраната. В повечето арести бръсненето се разрешава във времето за баня и допълнително преди извеждане за следствени действия или дела. В ареста в Нова Загора на обвиняемите не се разрешава да се бръснат сами - бръснар идва при повикване. Бръсненето и подстригването струва 2 лева, които се заплащат от обвиняемите. Според охраната тези, които нямат пари, минават между другите безплатно. В ареста на ОСС-Бургас веднъж седмично от затвора идва бръснар, който бръсне обвиняемите. Когато се налага /за съдебно заседание/, задържаният се обръсва с електрическата самобръсначка на ареста. Такава е практиката и в ареста на ОСС - Ямбол. В няколко ареста беше съобщено, че бръсненето не е желателно, защото е свързано с боравене с опасен предмет. Дали да се разреши на обвиняемия да се бръсне зависи от психичното му състояние и поведение, които се преценяват от командира на охранителния екип.

Според Наредба № 2 на настанените в следствените арести, които имат нужда, облекло и обувки се осигуряват безплатно. В чл. 23 е записано, че обвиняемите и подсъдимите могат да ползват лично облекло и обувки. При постъпване в ареста те се проверяват. На повечето места обвиняемите могат да носят собствените дрехи и обувки, стига да отговарят на условията за безопасност. От тях се отстраняват връзките и катарамите. Около 2/3 от посетените арести разполагат със служебно облекло - ризи, дочени куртки и панталони и чехли, което се предоставя при поискване от задържаните или при липса на собствени дрехи.

Някои арести /Пловдив, Силистра, Разград, Хасково, Радомир, Велинград, Сандански, Трето ТСО-София/, не разполагат с облекло. В ареста на ОСС-Бургас има стари чехли и стари войнишки дрехи, дарени от затвора. Арестът на Шесто ТСО-София разполага с дочени дрехи и гумени галоши. В ареста в Елин Пелин има по-нови дочени и по-стари шаячни дрехи, но няма обувки или чехли. В ареста в Дупница на обвиняемите се осигуряват зимни и летни дрехи, които са закупени преди няколко години, а обувките се

прибират и се дават чехли. Служебните дрехи в повечето арести са стари, но се перат често. На места, където носенето им не е задължително, те не се употребяват и са нови.

В ареста на столичната следствена служба на ул. "Майор Векилски" и в арестите на ОСС в Ловеч, Търговище и Шумен обвиняемите са длъжни да бъдат със служебни дрехи. Носенето на собствено горно облекло не се разрешава. Според служителите забраната, която е в противоречие с Наредба № 2, се налага от съображения за сигурност. В част от арестите, в които обвиняемите пребивават в килиите с цивилни дрехи, веднъж седмично се разрешава на роднини да вземат мръсни дрехи и бельо и да оставят чисти. Една част от обвиняемите обаче нямат посещения от роднини. По-разпространена е практиката обвиняемите сами да перат дрехите и бельото си. В почти всички арести прах за пране и сапун се осигуряват от администрацията. Отделни задържани ползват лични перилни препарати, защото не харесват предоставените им от ареста. Прането става в кофи и легени. Условието за изсушаване на дрехите са лоши. Простирането е импровизирано - по тръби, на отоплителни тела по коридорите, на решетки на прозорците, по съоръжения в умивални и бани и в самите килии. Според служители, някои от арестантите нямат хигиенни навици и насила биват принуждавани да се перат. В тези от арестите, в които носенето на арестантски дрехи е задължително, прането се извършва в обществена пералня.

Обезпаразитяване на арестите се прави с различна честота. В някои не се е налагало общо обезпаразитяване, в други помещенията периодично се обработват с дезинфектанти по договори с ХЕИ. Основно обезпаразитяване на арестантите се извършва при постъпване в ареста, а след това само при нужда, без фиксирана честота. Подобни случаи в по-големите арести са до няколко десетки на година. Според сведения на служители от затворите, обвиняемите, които идват от следствени арести, често имат въшки. Това дава основание да се смята, че обезпаразитяването на арестите или не се извършва редовно, или е неефективно.

VI. Режим

Наредба № 2 не засяга въпроси, свързани с режима в следствените арести. Затова са изработени различни графици за отключването на килиите и дневния режим. В повечето арести килиите се отключват три пъти на ден, а в по-натоварените достъп до санитарен възел се осигурява два пъти на ден - сутрин и вечер. Дневният режим на задържаните, окачен обикновено в дежурната стая, включва ставане от сън в 6,00 ч., тоалет, почистване и закуска до 8,30 ч., обяд от 11,30 до 13,30 ч., тоалет и вечеря от 17,30 до 19,00 ч. В тези интервали се осигурява достъп до санитарен възел за 2-3 до 10-15 минути на човек. Времето за ползване на тоалетна и за пушене не е регламентирано. Затворниците, пребивавали в следствени арести, най-често се оплакват от това, че са били ограничавани

във времето за ползване на санитарните възли. В отделни случаи забавянето в тоалетна или умивалня е било санкционирано. В допълнение към регламентираното отключване, обвиняемите могат да бъдат извеждани до тоалетна или за свиждане, за следствени действия, за съдебно заседание, до болница и др. В останалото време са заключени.

VII. Храна

През 1995 г. КПИ получи оплаквания от качеството, количеството и нередовното раздаване на храна във всички посетени следствени служби. В доклада е описано, че дневното "топло ястие" се е свеждало до водниста супа /често изстинала/ и недостатъчно хляб. При другите хранения е имало хляб и по малко сирене или халва, а месото и плодовете рядко са присъствали в менюто. По това време обвиняеми, задържани за по-дълги периоди от време са казали, че са отслабнали, а някои са съобщили за значителен спад на теллото, което е било потвърдено при извършените от делегацията прегледи.

Храната в арестите се доставя от различни места. В областните звена най-често тя се носи или от затвора в града /София, Пловдив, Ловеч, Бургас/, или от столове на РДВР, болници или ведомства, разположени близо до ареста. В няколко ареста за доставка на храна се използва мрежата на социалния патронаж. Част от по-малките арести носят храна на обвиняемите от гарнизонни столове, по договори с ресторанти или с частни фирми. Някои арести /Сандански, Сливница, Котел, Пирдоп/ не осигуряват топла храна. Пазаруват само суха храна от магазини. Тази практика най-малкото не е здравословна за хора, задържани в продължение на месеци. В ареста в Самоков за закуска и вечеря се купуват хранителни продукти от магазин. За обяд се доставя супа от стола на завод в града. Примерното меню включва: закуска - кифла, обяд - супа с хляб, вечеря - хляб. Според служителите обикновено супите са с месо, но количеството му не е голямо. В повечето арести храноденът е в рамките на 1,30-1,60 лв. Това прави невъзможно осигуряването на достатъчна по количество и качество храна. В менюто на обвиняемите, които получават топла храна, месо или соев заместител присъстват 1-2 пъти седмично. В арестите в по-малки градове и най-вече при закупуване на суха храна не е осигурено необходимото разнообразие и енергиен състав на менюто.

Наредба № 2 изисква, когато е предписано от лекаря, на настанените в следствените арести да се осигурява диетична храна. С изключение на местата, където храната се доставя от затвори, във всички останали арести диетично хранене няма. Според служители, там не попадат лица със заболявания, изискващи специално меню. Когато все пак постъпи такова лице, от менюто му могат да се изключат пържени или пикантни ястия, без на тяхно място да се прибавят други храни. За изхранването на диабетици или на страдащи от стомашно-чревни разстройства се разчита на близките им, които да доставят необходимата храна. Храненето става в килиите, в по-голямата част от които, както беше

отбелязано, няма маси и столове. Арестантите или сами сервират яденето, а след това измиват приборите си, или им се разнася по килиите и след това им се отсервира от охраната или от арестант-доброволец. В Трети следствен арест в София изследовател на БХК забеляза, че термофонните казанчета, в които се доставя храната, са много мръсни отвън, а при отварянето на едно от тях парче ръжда и мръсотия се е отчупило от капака и е паднало в храната.

Първата препоръка на КПИ към българските власти през 1995 г., свързана със следствените арести, беше да се предприемат незабавни мерки, за да получават арестантите достатъчно храна и питейна вода, а също така да бъдат снабдени с безопасни прибори за хранене. Най-често приборите са пластмасови чинии или канчета и дървени или пластмасови лъжици, обикновено с къси дръжки. На места дървените лъжици са номерирани и се ползват и хигиенизират индивидуално. В Шести следствен арест в София всеки обвиняем съхранява дървената си лъжица в килията, а пластмасовите чинии са с надрани повърхности и черни от мръсотия.

Поддържането на хигиената на дървените и пластмасови прибори е по-трудно и е необходимо периодично обновяване, което не се прави. Само в няколко ареста приборите са от алпака. Там, където се дава само суха храна, няма нужда от прибори. Времето за хранене е около 30 минути и според служители е напълно достатъчно, защото всичко се изяжда много бързо. Там, където се дава суха храна, тя най-често се съхранява в килите. Обвиняемите могат да държат в килите и пластмасови шишета с питейна вода, които се пълнят от умивалнята във времето за достъп до тоалетна.

VIII. Свиждане и уведомяване на близки и адвокат

Според Наредба № 2 обвиняемите в следствените арести могат да имат две свиждания месечно с продължителност по 45 минути. До издаването на наредбата през пролетта на 1999 г. обвиняемите не са имали право да бъдат посещавани от членове на семейството си или от близки роднини без изричното разрешение на прокурор. На практика свиждания са се разрешавали и провеждали много рядко. Наблюденията на изследователите показаха, че въпреки гарантираното право на свиждане, на персонала на арестите не е позволено да ги организира без изрично разрешение на следовател или на прокурор. В жалба до БХК майка на обвиняем, задържан в края на 2000 г. в ареста в Белене съобщава, че не само че не е била допусната да види сина си, но и е била уведомена, че синът ѝ няма право на свиждания. *В становището на ГД "ГУМЛС" е отбелязано: "По случая е извършена проверка от ГД "ГУМЛС" и е установено, че на 16. 11. 2000 г. в 18,00 ч. майката на задържания е искала да проведе свиждане със своя син. Съгласно действащата нормативна уредба свижданията и срещите с адвокати стават в рамките на работното време. В конкретния случай надзорно-*

охранителният състав е действал правилно. Случаят е показателен за това, как се публикуват непроверени твърдения и не сме съгласни с посоченото в доклада."

Наред с натрупаната инерция от миналото, причината за откази на свиждане вероятно е и липсата на обособени помещения. Само в няколко ареста /Русе, Шумен, Хасково, Стара Загора, Сандански/ са изградени и оборудвани специални стаи за целта. В Русе арестантският блок е оборудван с две относително еднотипни помещения за по един човек. В тях има по 2 стола. Разделени са по средата със стъклена преграда. Комуникацията става с разговорна уредба. В ареста в Хасково стаята за свиждане е малка. Посетителят влиза през отделен вход, намиращ се извън територията на ареста. Комуникацията се осъществява през голям отвор на разделителната стена. На отвора има решетка и надупчен плексиглас с процеп за подаване на документи /от адвокати/. От страната на посетителя има бюро със стол, а от страната на задържания - стол. В ОСС-Стара Загора помещението за свиждане е ново, преградено с метална мрежа и за един човек.

При обсъждане на публикацията с ръководството на ГД "ГУМЛС" беше съобщено, че помещения за свиждане са изградени и функционират в значително по-голям брой арести от отбелязаните в доклада [Бележка 5: Виж [Приложение № 4](#)]. В становището на ГД "ГУМЛС" се посочва, че в двадесет от арестите има изградени помещения за свиждане с близки и срещи с адвокати, а във всички останали има обособени такива места. БХК направи контролни посещения в няколко ареста и констатира, че в част от изброените арести вместо специални помещения, до входната врата на ареста са обособени зони за срещи с близки и роднини, които представляват преграден с решетки участък от коридор с площ от 2-3 кв.м. с инсталирани пейки. Изследователят, посетил ареста в Благоевград констатира, че свиждането там се провежда в обособено помещение, което представлява заграден с решетка край на коридор. В образувалата се клетка с размер 1 кв. м. има две малки пейки и малка падаща масичка. В териториалния арест в Разлог беше съобщено, че няма обособено помещение за свиждане, въпреки че арестът беше поставен в групата на тези, в които има такива помещения. Свиждането се провежда в предверието на ареста, в коридора.

В арестите, в които няма помещения за свиждане, срещите с роднини и защитници най-често стават в кабинетите на съответните следователи. Ако няма свободни следователски кабинети, свиждания се провеждат на стълбите или в коридора. В ареста в Бяла Слатина за свиждане се използва стаята на командира на екипа, ако има разрешение на прокурор.

Делът на обвиняемите, които не провеждат свиждане не е голям. Според служители той варира от 5 до 15-20 %. В софийските арести този дял понякога е по-голям поради задържане на хора от по-далечни региони. Продължителността на едно свиждане рядко надвишава 30 минути. На места беше съобщено, че когато свиждането се извършва в кабинета на следователя, той определя продължителността на свиждането в зависимост от ангажиментите си. Нито един арест не разполага с помещение за адвокатско свиждане.

Срещите стават в рамките на работното време и продължителността им не трябва да се ограничава. Според Наредба № 2, чл. 20, (2): "Разговорите със защитника не може да бъдат подслушвани или записвани. Присъствието на служител се допуска само по искане на защитника." Ограничения на продължителността и конфиденциалността на срещите със защитници не бяха констатирани.

Уведомяването на роднини и близки, както и на защитник след постъпване в ареста е различни в различните арести. Най-често се приема, че преди настаняването в ареста, още в полицията, обвиняемият е имал възможност да осъществи връзка с близки или адвокат. Когато задържаният настоява да се осъществи връзка, следователят или дознателят, на когото е поверено предварителното или досъдебното производство, би трябвало да носи отговорност за известяването, но няма законово изискване за това. В няколко ареста беше констатирано, че следователите оставят това на служителите от ареста. Другаде на задържаните се предоставя възможност да уведомят роднини с писмо. Ангажирането на адвокат става главно чрез близките или в случаите по член 70 от НПК, когато се налага задължителна защита - от следователя. Тъй като тази разпоредба е твърде ограничителна, а и адвокатските услуги не са по възможностите на много обвиняеми, много от тях участват в досъдебното производство без адвокат. През 1999 г. и през 2000-2001 г. БХК проведе две представителни изследвания в затворите, в които повече от 50% от лишените от свобода съобщиха, че са участвали в досъдебното производство без адвокат [Бележка 5: Виж "Правна защита на обвиняеми и подсъдими в наказателното производство и нейният ефект", както и Красимир Кънев, "Достъпът до правосъдие за бедните обвиняеми не се подобри", Обектив, брой 73, януари 2001].

Допълнителни свиждания се разрешават от следователя. Колетни пратки по пощата идват изключително рядко. Почти винаги близките лично носят багаж и храна на обвиняемите. Когато носят пратките извън определените дни, те най-често не се връщат, но получават информация за дните, в които се провеждат свиждания и се приемат доставки. В повечето арести не са налагани ограничения за получаването на допълнителни пратки. Най-слаби са ограниченията при приемането на храна.

IX. Кореспонденция

През 1995 г. КПИ препоръча на българските власти "...да бъде преразгледан въпросът за възможността арестантите да поддържат връзки с външния свят, така че да не бъдат ограничавани неоправдано тези контакти." През 1999 г. проблемът нормативно беше решен. Наредба № 2 позволи на обвиняемите да получават и изпращат неограничен брой писма, както и да пишат и да изпращат за публикуване в средствата за масово осведомяване свои статии и материали. Изследването на възможността за водене на кореспонденция показа, че на практика обвиняемите не се ползват от тези права.

Кореспонденцията с близки и родственици е разрешена, но навсякъде беше отбелязано, че никой от задържаните не проявява желание да пише и пуска писма до роднини и близки. Разрешението за това само по себе си е недостатъчно за стимулиране на връзките с външния свят. Дори служителите от ареста да предоставят на желаещите да пишат лист и химикалка, а това според обвиняемите става неохотно, те трябва сами да си осигурят плик и марка, а най-често нямат възможност за това.

По-често се случва обвиняемите да пишат и пускат молби и жалби до президентство, прокуратура, съдилища, адвокати и неправителствени организации. Пощенски пликове и марки могат да бъдат закупени от обвиняемите само със собствени средства. *По повод на това в становището на ГД "ГУМЛС" е отбелязано: "Не сме съгласни с тази констатация. Всички подадени молби и жалби се изпращат по служебен път до съответните институции, а само личната кореспонденция е за сметка на задържаните лица /отменен е чл. 25 от Наредба № 2/."*

Няма нормативен документ, който да регламентира изпращането по служебен път на молби и жалби на обвиняемите. Затова изследователите на БХК констатираха, че един от мотивите за отказ да се дава ход на молби и жалби на обвиняемите е свързан със заплащането на пощенските разноски. Този, който желае да пише, най-често се извежда в стаята на дежурните. Молбите за промяна на мярката за неотклонение трябва да се занасят от ръководителя на екипа в деловодството на следствието, откъдето се изпращат. Други молби и жалби се дават на следователя, който трябва да им даде ход.

До края на 2000 г. цялата частна кореспонденция на обвиняемите се контролираше и изчиташе от следователя и в по-редки случаи от ръководителя на охраната. Пощата до институциите не се ограничаваше, а писмата до близки и познати се задържаха от следователя или прокурора само ако съдържаха данни по делото, заплахи или данни за друго престъпление. Никъде не беше открита спряна кореспонденция, приложена към следственото дело. Не бяха открити и жалби по подобни поводи. Документите, които се водят в арестите не съдържат индикация за образователното ниво на обвиняемите. Според най-обща преценка на служителите, неграмотните в различни арести са от една десета за арести в малки градове, до една пета от общия брой на постъпилите. В арестите към областни звена има само единични случаи на неграмотни.

През декември 2000 г. Върховният административен съд разгледа дело по обжалване на разпоредбата на чл. 25, ал. 1 от Наредба № 2 на Министерство на правосъдието и правната евроинтеграция за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение "задържане под стража". Според разпоредбата "кореспонденцията на обвиняемите и подсъдимите подлежи на проверка от администрацията". Върховният административен съд прие, че текстът противоречи на Конституцията и на Европейската конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и се произнесе с решение, с което отмени чл. 25, ал. 1. В изпълнение на това решение директорът на Главна дирекция "ГУМЛС" разпрати циркулярно писмо до всички следствени арести и до

затворите, в които се задържат обвиняеми и подсъдими, с което разпореди кореспонденцията да не се проверява.

Х. Колетни пратки

Според Наредба № 2 обвиняемите могат да получават две хранителни пратки на месец, както и пратки с дрехи и други разрешени вещи за лично ползване. При спазване на изискванията, ограничения при получаването на храна не се налагат. В ареста към ОСС - Русе беше съобщено, че видът на храната, която може да се допуска, е посочен в приложено уведомително писмо към Наредба №2. Беше отбелязано, че изредените там видове продукти са крайно ограничени и че на практика се разрешават и много други храни. Изискванията за приемане на хранителни пратки са различни в различните арести. Видът на храната, която може да се допусне не е конкретизиран и систематизиран, а допустимостта ѝ се преценява от дежурния по арест. *По този повод ГД "ГУМЛС" отбелязва, че след влизането в сила на заповедта на министъра на правосъдието относно вещите и хранителните пратки, които задържаните могат да получават и съхраняват в следствените арести това е уточнено, а редът за съхранението и консумацията ще бъде уреден с Правилника за вътрешния ред.*

В някои арести беше констатирано, че от администрацията са изготвени списъци с разрешените за получаване храни и дрехи. На места не се допускат малотрайни и лесно развалящи се храни като майонеза, колбаси, яйца и др. Те се връщат на близките при проверката на багажа. В други арести като този към ОСС - Бургас се допускат само пакетирани храни. На места в инструктажа на служителите е наредено да приемат само трайна и фабрично опакована храна. Изискването за допустимост на храни в няколко ареста е те да се съхраняват лесно и да не са опасни за здравето. Според служители, през пролетта на 2000 г. в арестите е получена заповед, подписана от зам.-министъра Златка Русева, според която получаваната отвън храна трябва да се дегустира преди предаването ѝ на обвиняемите. По-малките арести не са оборудвани с хладилници. Това е аргументът на персонала да не се приемат и съхраняват допълнителни групи хранителни продукти.

Проучването на БХК показва, че делът от обвиняеми, които получават колетни пратки е по-голям в арестите в по-малки населени места, където се задържат предимно хора от съответния регион. Една значителна част от обвиняемите не получават редовно колетни пратки. Служителите обясняват това със затрудненото материално положение на роднините им.

Жалби на арестанти във връзка с проверката на колетни пратки не са регистрирани. Пакетите се отварят в присъствието на получателите. В ареста на Шеста териториална

следствена служба в София беше съобщено, че са били уволнени служители, взимали пари, за да предават багаж.

Пратките, донесени извън определените дни не се връщат, но приносителите се уведомяват кога и колко често могат да носят храна. Изключения най-често се допускат за роднини от далечни региони. В някои по-големи арести беше съобщено, че се получават колетни пратки с храна по пощата.

XI. Медицинско обслужване

Качеството на медицинската помощ в следствените арести беше повод за сериозна загриженост на делегацията на КПИ през 1995 г. Тогава беше констатирано, че нивото на медицинската помощ е твърде елементарно и при по-сериозна нужда пациентът трябва да се извежда в медицински заведения. При разговори с обвиняеми са били получени оплаквания, че не им е бил осигурен достъп до медицинско лице и до необходимото лечение. От КПИ беше отправена препоръка на всеки новопостъпил арестант да се осигури възможност /в срок от 24 часа/ за преглед от лекар /или медицинска сестра, подчинена на лекар/ и ако е необходимо да бъде прегледан основно, като за всеки се води индивидуален и конфиденциален медицински картон. Делегацията на КПИ отбеляза, че в никой от арестите не се водят индивидуални медицински картони на задържаните. В най-добрия случай болните се записват в дневник /понякога специализиран за тази цел, а понякога общ/, записва се името на пациента, кратка история на заболяването и диагнозата и там, където е необходимо - лечението. Експертите отбелязват също, че този начин на работа ги е затруднил изключително в усилията им да направят задълбочена преценка на качеството на медицинската помощ в следствените арести. Шест години след тези констатации медицинските лица продължават да не водят индивидуални картони на задържаните. Информация за здравословното им състояние може да бъде намерена в бележка, прикрепена към досието. В няколко по-големи ареста фелдшерите съобщиха, че след първичния медицински преглед резултатите се завеждат в амбулаторен журнал. Липсата на медицински картони се аргументира с голямо текучество на обвиняеми или с факта, че в ареста постъпват предимно млади и здрави хора, които не се нуждаят от специални грижи.

Според завеждащия медицински отдел на ГД "ГУМЛС" д-р Орестов, Наредбата за медицинско обслужване в местата за лишаване от свобода изисква попълване на медицински картони на лишени от свобода при престой над една година.

През 1998 г. пловдивският адвокат Михаил Екимджиев изнесе в радиопредаване следната информация за условията в следствения арест:

"Моите впечатления са свързани с битовите и хигиенни условия в следствения арест в Пловдив, през който са преминали в продължение на месеци, а понякога и години, немалко от моите клиенти. В резултат на тези условия един мой клиент - Болислав Руменов Николов, малолетно момче, 16-годишно, престоявайки повече от 6 месеца там, има вече констатирана туберкулоза в тежка форма и това вече ме провокира и мотивира като адвокат да заведа първото дело по Закона за отговорността на държавата срещу Националната следствена служба, в чиято организационна структура са съответните следствени арести. Оказва се, че постъпвайки в ареста, на площ от 6 до 8 кв. м. биват настанявани най-малко четири арестанти без пряк достъп до дневна и слънчева светлина, без електрическо осветление. На тях им се предоставят одеала, които служат както за постелка, така и за завивка, одеала които не биват сменяни в продължение на месеци. Условията са свързани и с количеството и качеството на предлаганата храна в ареста. Според мои клиенти, това са две-три филийки хляб дневно, някаква храна, наподобяваща супа със зеле, и вода. Храната, за която стана дума, се сервира без прибори, в канчета, които се употребяват многократно без елементарно хигиенизиране. Ограничен във времето е и достъпът до течаща вода и тоалетните. Банята се оказва истински лукс, до който задържаните получават достъп не по-често от веднъж на два-три месеца, а през зимния сезон и по-рядко. Абсурдността на това положение става още по-ясна, като се има предвид, че в следствените арести прекарват под такава форма на биологично оцеляване хора, които са невинни по силата на законовата презумпция и които понякога плачат и настояват да бъдат преместени в затвора, където са рецидивистите и хората с влезли в сила присъди. В затвора на Пловдив условията в сравнение с тези на ареста са като на истински курорт." [Бележка 7: Сп. "Права на човека и гражданското общество", С., 1998, стр. 25].

Наредба № 2 подробно регламентира механизма за медицинско обслужване на обвиняемите. Ако в арестите към областните звена има възможност да се извършват първоначални медицински прегледи, в териториалните арести прегледите на новопостъпилите често се правят със закъснение. Една от основните констатации на изследователите беше свързана с разпоредбата на чл. 21, ал. 1, изискваща задържаните да се посещават от лекар най-малко веднъж седмично. В териториални арести, отдалечени от арестите на областните звена, седмични посещения не се извършват. На щат в арестите към областните звена са назначени фелдшери, а в териториалните арести няма медицински персонал. Само в два ареста /Пловдив и Стара Загора/ има щатни лекари. Фелдшерите и лекарите би трябвало да обслужват и териториалните поделения, но повечето от арестите към областните звена не разполагат със собствен транспорт за по-чести посещения в териториалните арести. Средства за командировки не са предвидени, поради което на практика тези арести са лишени от регламентираното медицинско обслужване. При посещение на ареста към ОСС - Враца беше установено, че двата териториални ареста в Бяла Слатина и Оряхово /който се намира на 100 км. от Враца/ се посещават много рядко от фелдшера, а медицинското им обслужване е инцидентно и се осъществява от центровете за бърза медицинска помощ. Посещенията на фелдшера за профилактични прегледи на задържаните в ареста в Бяла Слатина са веднъж месечно. В ареста има спешен шкаф с лекарства, изписани от лекар, със съответните предписания. В

отсъствието на медицинско лице и при наличие на спешен случай се прави консултация с лекар.

За разлика от териториалните арести, в които няма медицински кабинети, в арестите към областните звена функционират кабинети, оборудвани само с най-необходимия инвентар и инструменти. Кабинети няма само в арестите към ОСС - Добрич и ОСС - Враца.

Наборът от лекарства в арестите е съобразен със спецификата на заболяванията на обвиняемите и според медицинските лица е достатъчен. Преобладават медикаментите за овладяване на спешни състояния и болкоуспокояващи. Ръководителите на охранителни екипи са инструктирани и оторизирани да преценят кога да изписват лекарства. Служители от ареста в Горна Оряховица съобщиха, че не разполагат с набор от лекарства.

Предписаните лекарства се купуват и доставят на териториалните арести от арестите към областните звена. В някои от по-малките арести след първоначалния преглед, ако обвиняемият няма оплаквания, не се преглежда допълнително. След първичните прегледи следват прегледи 1-2 пъти месечно. В ареста в Сливница лекари от поликлиниката са отказвали посещения под предлог, че им е забранено. Затова за първоначален преглед или последваща медицинска помощ обвиняемите се водят пеша /арестът не разполага с МПС/ от сътрудници по охраната, които по правило нямат право да конвоират арестанти до поликлиниката. Ако се наложи хоспитализация, болният се транспортира до болницата на МВР в София.

Записването на обвиняемите за преглед в арестите към областните звена се извършва в специална тетрадка, която се предоставя при поискване. В по-ненатоварените арести има възможност за преглед на всеки обвиняем за деня, а най-често желаещите да бъдат прегледани са по няколко на ден. В големи и натоварени арести не е възможно да се осигури преглед на всички желаещи за деня. Това важи и за териториалните арести, като се изключат явните и за немедицински лица случаи на спешни и животозастрашаващи състояния, при които незабавно се уведомява екип на центъра за спешна медицинска помощ в града.

Според служители от арести в по-големите градове, през последните години има тенденция на увеличение броя на обвиняемите, които постъпват в арестите с наркоманна зависимост. Около половината от новозадържаните в ареста на ОСС-Варна страдат от някаква форма на зависимост. По данни на служители от столичния арест на ул. "Майор Векилски" 90% от младите обвиняеми са наркомани. В арестите в по-малки населени места не се забелязва подобна тенденция и лечение на алкохолизъм и наркомании не се провежда. В областните арести може да се пристъпи към лечение на задържан след консултация със специалисти от болници или окръжни психодиспансери.

В няколко ареста имаше открити единични случаи на туберкулоза. Заболяванията не могат да се откриват в ранен стадий поради това, че не се извършват профилактични флуорографски прегледи. Според д-р Орестов броят на обвиняемите, преминаващи през

арестите за една година е около 20 000 и затова извършването на флуорографски прегледи не е възможно. През 2000 г. в писмо до БХК затворник събщи, че е завел дело за претърпени вреди, тъй като докато пребивавал в ареста на ОСС - Бургас не е бил лекуван от туберкулоза, въпреки че фелдшерът бил известен за заболяването. Чак когато състоянието му рязко се влошило, той бил приведен в болница, където се е наложило да му бъде отстранена част от белите дробове. За два случая на туберкулоза и за задържана жена, която е получавала епилептични припадъци и си е гълтала езика беше съобщено в ареста в Свиленград. В ареста в Лом, посетен на 20.10.1999 г. по повод на липсата на естествено осветление и изключително застоялия въздух в килиите, фелдшерът към областното звено събщи, че обвиняемите най-често се оплакват от различни форми на възпаления на дихателните пътища и умора на очите.

Изследването на броя и вида на самоуврежданията в арестите показва, че случаите са единични - преобладават демонстративни нарязвания или гладни стачки. Изключение в това отношение е арестът към ОСС - Пловдив, където беше съобщено за голям брой самоувреждания - прерязване на вени, поглъщане на чужди тела и др. В друг арест имаше опит за самозапалване без значителни последици. Повод за отчаяния протест, както и в повечето останали случаи, е начинът на провеждане на предварителното производство. Смъртните случаи в арестите са много редки. Пак в пловдивския арест беше съобщено за два смъртни случая, през 1999 и 2000 г., които според администрацията са причинени от побои, нанесени от други задържани.

На 22.08.2000 г. Националната здравноосигурителна каса /НЗОК/ е издала "Инструкция за здравното обслужване на лица, пребиваващи в местата за лишаване от свобода /затвори и следствени арести/ от изпълнители на услуги в специализираната извънболнична медицинска помощ". Тя регламентира механизма на медицинско обслужване и в териториалните арести, в които не работят медицински лица. Според документа при необходимост от лекарски преглед се използва документ "форма за временен избор" за регистрация и за извършване на медицински услуги. При необходимост от специализирана медицинска помощ лекарят насочва обвиняемите за консултации и медико-диагностични изследвания по реда и условията, посочени в Националния рамков договор и съобразно изискванията на НЗОК.

На 23.01.2001 г. директорът на Националната здравноосигурителна каса е утвърдил указания при избор на служебен лекар за определени категории лица, които включват задържаните под стража и лишените от свобода. Според тях изборът на общопрактикуващ лекар става служебно от директора на РЗОК и председателя на районната колегия на БЛС и ССБ, съгласувано с директора на съответното заведение. С указанията се определят и взаимоотношенията между касите и обслужваните заведения.

При допълнителното посещение на 23.07.2001 г. в териториалния арест в Нови пазар бяха проведени разговори с наблюдаващия прокурор, началника на следствения арест и лекаря, поел здравното обслужване на задържаните. При интервюта беше установено следното:

В началото на май от РЗОК-Шумен с телефонно обаждане е било възложено на д-р Венцисав Димитров, общопрактикуващ лекар от Нови пазар, да "поеме здравното обслужване" на задържаните в ареста, въпреки нежеланието му. Д-р Димитров не е инструктиран относно споразумението между ГД "ГУМЛС" и НЗОК.

Д-р Димитров осъществява първичните медицински прегледи при приемане в ареста, оказва медицинска помощ и изписва лекарства и направления към СИМП и болнична помощ.

За задържаните не е осъществен временен избор на личен лекар и стоматолог по съответния ред. В първоначалното телефонно обаждане от РЗОК-Шумен са наредили на д-р Димитров да вписва прегледите на задържаните в ареста като прегледи на здравноосигурени лица от друг район /както е известно от НРД, тези прегледи са лимитирани до 10 на месец/. Като цяло д-р Димитров не получава адекватно заплащане за труда си. Възнаграждението му е лимитирано до 20 лв. месечно, независимо от обема на положения труд. Първичните медицински прегледи при постъпване в ареста се провеждат в голяма степен по административни, а не медицински съображения. По НРД д-р Димитров не е длъжен да ги извършва. Задържаните фактически не са негови пациенти и той няма задължението да провежда спрямо тях всички профилактични програми, предвидени в НРД, както и да им оказва медицинска помощ с изключение на спешните животозастрашаващи състояния.

При нужда от медицинска помощ в териториалния арест в Разлог за задържаните, които са от града и имат избран личен лекар, се вика личният им лекар. Ако не са от града, отиват в болницата в града, където се прави временен избор на личен лекар и преглед на обвиняемия. При необходимост от СИМП се дава направление от личния лекар. Не е изяснен проблемът дали администрацията на ареста извършва временен избор на лекар при постъпването на обвиняемите или това се прави само ако се наложи да се търси медицинска помощ.

Временният избор на стоматолог би трябвало да се извършва по начина, по който се извършва временен избор на лекар. В посетените арести не беше констатиран избор на личен стоматолог.

Наблюденията след началото на здравната реформа показаха, че по места все още не са извършени процедурите по оформяне на временния избор на личен лекар. Задържаните са лишени от пакета медицински грижи съгласно Националния рамков договор, тъй като фактически нямат личен лекар на място. Общопрактикуващите лекари са принудени да извършват безвъзмездно процедури извън рамките на Националния рамков договор и договора им със съответната РЗОК.

XII. Престой на открито

В препоръките към българското правителство КПИ отбеляза, че е необходимо "...възможността да се осигури на задържаните разходка на открито да бъде обсъдена като спешен въпрос." В допълнение на това Комитетът подчерта, че правото най-малко на един час дневно раздвижване на открито е всеобщопризнат минимален стандарт и придава особено значение на съблюдаването на това изискване.

Според Наредба № 2 в следствените арести трябва да се осигурят условия за престой на открито на обвиняемите за не по-малко от 1 час на ден. По този въпрос наредбата е в пълно несъответствие с действителността. Вероятната причина за приемането на разпоредбата е предстоящото посещение на КПИ в България. По-голяма част от площадките за престой на открито са изградени през последните две години. В зависимост от арестите, те са два вида - под открито небе или в по-големи и проветриви помещения, в които арестантите имат възможност за раздвижване на свеж въздух - практика, която е значително по-добра от пълното обездвижване, което налагат арестите без възможност за раздвижване. Две години след влизането на наредбата в сила, за раздвижване или престой на открито може да се говори в не повече от 19 ареста в страната, т. е. в 25 % от общия им брой.

В ареста към ОСС - Варна обвиняемите могат да се разхождат в помещение с площ от 30 кв. м. с отворени външни прозорци. По подобен начин е решен проблемът и в ОСС - Русе. Времето за престой на всеки обвиняем е около 15-20 минути. Арестът към ОСС - Силистра е започнал изграждане на каре за престой на открито. Осигурени са средства и е избран изпълнител. Предвижда се строежът да завърши през лятото на 2001 г. Арестът към ОСС - Видин разполага със закрито помещение с площ около 50 кв.м., което всеки ден се ползва за престой и разходка на обвиняемите по 20 минути. В ареста във Велико Търново липсата на движение и пресен въздух се компенсира отчасти с престой в голяма стая извън арестантския блок с площ от около 30 кв. м. Движението става при отворени прозорци за около 30 минути.

Само в 3-4 от териториалните арести се провежда раздвижване. В ареста в Бяла обвиняемите излизат инцидентно на открито за по около 15 минути. Когато има достатъчно свободно време и персонал, около половината от задържаните се извеждат под охрана в задния вътрешен двор на РПУ. Това става само когато арестът не е натоварен и когато има подходящи задържани /за които охраната смята, че не са опасни/.

Арестът в Провадия разполага с оборудвана площадка за престой на открито. Според задържаните обаче, те излизат не по-често от 2 пъти седмично за по около 10 минути. Обяснението на командира на дежурния екип е, че липсва време и персонал за осигуряване на престоя на открито. При малката натовареност на ареста, пълното окомплектоване на щата и добрите материално-битови условия, подобно оправдание не звучи правдоподобно.

Ръководството на ареста в Сандански е организирано и извършило обезопасяване на дълго и тясно пространство край външната стена на коридора. Оградата е от високи метални плоскости, боядисани в сиво, които над нивото на очите преминават в метална плетена мрежа. В карето няма пейки или други съоръжения. Всеки задържан може да прекара по 1 час в това пространство. По време на посещението на ареста в Карлово се строеше площадка за престой на открито, която беше завършена и пусната в експлоатация през пролетта на 2000 г.

За да се компенсира липсата на движение и пресен въздух, в някои арести освен раздвижването при посещение на санитарния възел на обвиняемите се предоставя възможност да се разходят в коридора и да стоят извън килиите по-дълго време. Пребиваващите продължително в ареста на ОСС - Смолян се извеждат в гаража на сградата, но това се прави рядко, защото в него няма добри условия за охрана.

XIII. Лавка

Наредба № 2 дава право на обвиняемите да разполагат със собствени или получени отвън пари за лични нужди в размер на установената за страната минимална работна заплата, която в началото на изследвания период беше 61 лв, а към края - 85 лв. С тези суми по тяхно желание им се купуват хранителни продукти - вакуумирани и трайни, тоалетни принадлежности или цигари и вестници. В повечето арести за всеки задържан се води лична сметка за внесените и изразходвани суми по вид покупки и дата на купуване, която е приложена към досието заедно с касови бележки за покупките. Продукти се купуват с различна честота без ограничение - от два пъти седмично до веднъж месечно в зависимост от възможностите на обвиняемите. Според служители, много малка част от обвиняемите имат средства, за да им се пазарува редовно. По-голямата част поръчват цигари, а някои обвиняеми не разполагат с пари. В арести, в които няма хладилници, продуктите не се съхраняват, а веднага след купуването им се раздават на задържаните срещу отчет и подпис.

XIV. Ресоциализационни дейности

След посещението в българските арести делегацията на КПИ отбеляза: "В случаите, когато задържани прекарват продължително време в предварителния следствен арест целта би трябвало да е, между другото, да им се даде възможност да уплътняват разумна част от ежедневието си /осем или повече часа/ извън килиите, заети с целенасочени занимания."

В нито един от арестите няма целенасочена ресоциализационна дейност. Само в ареста в Белене беше съобщено, че подобна дейност е пускането на телевизора с по-висок звук, така че да се чува в килиите.

В Наредба № 2 няма текстове, съобразени с препоръката на експертите от КПИ. Там е записано, че обвиняемите имат право да получават и четат вестници, списания и книги. Те могат да слушат радио и да гледат телевизия по ред, установен от администрацията. Изследването на това право показва, че не във всички арести допускането на четива е безусловно. В приблизително половината от тях се допускат вестници, списания и книги, но най-често арестите не разполагат със средства за купуването им. В около тридесет ареста, сред които Първи и Втори следствен арест в София, арестите в Сливница и Оряхово, ареста на ОСС-Пловдив и др. се иска изрично разрешение от следовател за допускане на вестници, списания и книги. *По този повод в становището е отбелязано, че съгласно чл. 22 от Наредба № 2 на Министерство на правосъдието и евроинтеграцията обвиняемите и подсъдимите имат право да получават и четат вестници, списания и книги, което се спазва стриктно от надзорно-охранителния състав на следствените арести. Такива не се разрешават на задържани лица само когато има изрично разпореждане на водещия разследване или прокурор.*

В правилника за вътрешния ред в Павликени специално е упоменато, че допускането на четива става с разрешение на следователя. В ареста в Самоков, ако няма изрична забрана от следователя, охраната не забранява четива в килиите. Правото на обвиняемите да получават и четат вестници, списания и книги не би трябвало във всички случаи да бъде предхождано от специално разрешение от следователи или от служители на арестите.

Поради оскъдната осветеност в килиите четенето в почти всички арести е затруднено. В отговор на въпроса дали в килиите може да се чете, обвиняемите казват, че това е възможно само ако вестникът или книгата се държат високо и в близост до вентилационното прозорче, откъдето прониква светлина. При анализа на инвентара и личните вещи, които се допускат в килиите става ясно, че с малки изключения вътре не се допускат и съхраняват каквито и да четива или средства за занимания, а персоналът на арестите не полага усилия да осигури на обвиняемите някаква заетост. Както в обобщение отбелязва делегацията на КПИ, задържаните са оставени да вегетират в почти пълна тъмнина, в една крайно пренаселена, нехигиенична и воняща среда за продължителни периоди от време. Този извод може да се направи и към днешна дата.

XV. Дисциплина и наказания

Документацията, която се води в следствените арести, съдържа информация за нарушения само когато служители са употребили физическа сила или засилени предпазни

средства - палки и белезници. В такива случаи се изготвя рапорт при предаване на смяната. Пише се и докладна записка до началника на Областното звено, а когато случаят е по-сериозен - до прокуратурата, като записката се завежда в деловодството. Когато се наложи възпиране на буйство или друго нарушение чрез използване на средства за съдържане, се изготвя докладна записка до началника на отдел "Охрана и контрол" към ГУ "ГУМЛС". В един от арестите /Казанлък/ беше съобщено, че се води специална тетрадка за произшествия, в която се описват произшествието и наложените санкции. Само в няколко ареста са документирани нарушения - вдигане на шум и нерегламентиран разговор, както и наказания за неподчинение и неспазване на вътрешния ред. Санкцията е била лишаване от цигари за два дена и е отразена писмено в досието на обвиняемия.

Обстановката, в която са поставени задържаните в арестите, не дава основание да се мисли, че не се извършват нарушения и не се налагат наказания. Наредба № 2 постановява /чл. 27, ал. 1/, че обвиняемите и подсъдимите в местата за лишаване от свобода могат да бъдат наказвани или награждавани по реда на глави осма и единайста от Закона за изпълнение на наказанията /ЗИН/. Този текст предизвиква искрено недоумение поради факта, че глава осма от закона се отнася до имуществената отговорност на лишените от свобода и третира вредите, които са причинени при или по повод възложената им работа. Както беше отбелязано, обвиняемите не извършват никаква работа. Глава 11 от ЗИН се отнася изцяло до изпълнение на наказанието лишаване от свобода на непълнолетните. Към това трябва да се прибави и обстоятелството, че задържаните в арести са граждани без доказана вина, поради което не би трябвало да се третират като лишени от свобода. От всичко, изложено дотук става ясно, че нормативната база за налагане на наказания не може да се прилага, което обяснява и липсата на система и регистрация на наказанията. Все пак практиката е отишла напред в сравнение с нормативната уредба и в различни арести са изградени добре или по-зле функциониращи йерархии за санкции на провинилите се. Според дежурните надзиратели и техния ръководител в един от софийските арести наказанията, които се налагат са следните: 10 дни лишаване от цигари или лавка, връщане на пратка, донесена от близък и закопчаване с белезници /и двете ръце се закопчават с два чифта белезници/ за решетка на стълбите. *В становището на ГД "ГУМЛС" е отбелязано, че "...не е конкретизирано за кой арест се отнася и кой ръководител е разпореждал тези наказания. Данните, които се посочват в раздела са анонимни. Това са сериозни констатации, което налага от наша страна да се вземе задължително отношение."* БХК разполага с данни за самоличността на цитираните лица, но не желае да я разкрие, за да не бъдат наказани.

На въпроса как се налага наказанието лишаване от цигари или лавка на обвиняем, който е в една килия с ненаказан, служители отговориха, че се лишава и непровинилият се съкилийник, защото друг начин няма. Така се стимулирал и контролът между обвиняемите. При заключването с белезници ръцете се поставят на нивото на раменете /забранено е по-нагоре/, заключеният престоява така докато му "дойдел акъла и почнел да се моли" на надзирателите да го пуснат, но не повече от 1 час. Наказанията се налагат устно от началника. Докладна се пише само за поставянето на белезници и се изпраща до

инспектора по охраната. Като нарушение в същия арест беше отбелязано тропането на вратата /когато обвиняем иска да говори със следователя, но него го няма /.

В повечето арести служителите твърдяха, че наказания не се налагат. Дори когато е необходимо някой да бъде наказан, надзирателите не са наясно как да постъпят. Според тях не е възможно някой да бъде лишен от нещо /напр. от вестник/, защото една килия се обитава от няколко души и не е редно останалите да бъдат санкционирани заради поведението на един. В ареста в Котел служителите съобщиха, че за наказание се използват палки, а също при необходимост и белезници с продължителност до 24 часа. *Според становището "това са само анонимни съобщения, които при извършените от нас проверки не са потвърдени. Има инструкция за използване на помощните средства, в която е указано как и при какви случаи се използват."*

В няколко ареста беше получена информация за оковаване в белезници за не повече от два часа. В арестите не се съхраняват и не се използват усмирителни пояси. Сред по-леките наказания в арестите са лишаване от цигари или от един от престоите в коридора през деня, както и спиране на вестници, списания и книги. Тези наказания, съобщени от служители в някои от арестите, се налагат за по-леки нарушения на правилника за вътрешния ред. След разговори с обвиняеми и подсъдими в затворите беше получена следната информация за по-тежки нарушения и съответстващите им наказания:

- тропане по вратата на килията - наказва се с удари с палка по дланите /Пазарджик/;
- спане през деня /в някои арести, неясно на какво основание, не се разрешава на обвиняемите да лежат през деня/. Всеки път, когато надзирателят погледне през контролния отвор на вратата, обвиняемият трябва да е седнал на нара и да е обърнат с лице към вратата. Санкцията за спане е изкарване на дюшека от килията и поставяне на провинилия се да стои прав в коридора и да не мърда в продължение на няколко часа /Ямбол/;
- разговори на висок глас се наказват със затваряне на вентилационния прозорец на килията или с допир с електрошокова палка /Бургас/;
- забавяне в тоалетна /едно от често срещаните нарушения/ се санкционира най-често с псувни и ругатни.

Според становището на ГД "ГУМЛС" "изнесените факти се базират на информация, взета от лишени от свобода след преместването им от следствен арест в затвора без никаква конкретност, която не може да се смята за обективна и правдоподобна. До момента жалби срещу служители от надзорно-охранителния състав на следствените арести във връзка с горните случаи не са получавани. При направената проверка се установи, че в следствен арест - Бургас няма електрошокови палки."

Други санкционирани нарушения са драскане по стените на килиите, чупене на лъжици и запушване на тоалетната, притежание на забранени вещи, размяна на вещи и др., които се наказват според индивидуалната преценка на служителите.

Делегацията на КПИ отбеляза, че не е получила почти никакви оплаквания за малтретиране от служители в следствените арести. Необходимо е да се уточни, че е нормално външни спрямо системата лица да не бъдат уведомявани за наказание на задържани чрез използване на физическа сила. Още повече, че за подобни санкции не се води регистър. По-адекватен начин за набиране на такава информация е анкетирането на хора, които са излезли от ареста и за които няма опасност да пострадат ако съобщят, че са били жертва на малтретиране, или че са били свидетели на подобно нещо.

По този повод в становището е отбелязано, че при посещение на делегация на КПИ, който има право на разговор насаме със задържаните лица, не са констатирани оплаквания за малтретиране от служители в следствените арести, което потвърждава, че не са налагани наказания чрез физическа сила.

В началото на 1999 г. БХК направи подробно изследване, свързано с адвокатската защита на обвиняемите в наказателния процес. Един от изследваните параметри беше зависимостта между наличието на адвокатска защита и употребата на незаконно физическо насилие. Бяха интервюирани 993 лишени от свобода мъже и жени. Резултатите потвърдиха предварителните наблюдения, че свръхупотребата на физическа сила е стар и неизживян проблем в системата на наказателното правосъдие. Като потърпевши от физическа сила по време на предварителното следствие, /т.е. по време на задържането в следствен арест/ са се определили 37 % от интервюираните. Рискът от малтретиране и изтезания е по-малък, когато обвиняемият разполага със защитник. 42 % от интервюираните, които не са разполагали със защитник са отговорили положително на въпроса дали спрямо тях е употребена физическа сила по време на предварителното производство. Този процент е по-малък (29 %), когато обвиняемите са разполагали със защитник.

Подобно изследване в отрядите за обвиняеми и подсъдими във всички затвори беше направено и в края на 2000 г. След обработката на въпросниците се оказва, че намалението на процента на задържаните, които са съобщили, че спрямо тях е използвана физическа сила, е незначително. Сред арестите, в които през 2000 г. този проблем е бил най-сериозен, се открие арестът на ОСС - Пловдив, за който неколккратно беше потвърдено, че функционира при влошена психологическа атмосфера. Един от интервюираните затворници разказа, че на втората седмица след постъпването в ареста е бил бит затова, че е говорил в килията. Според разказа на друг затворник, няколко пъти се е случвало след като е искал от охраната да бъде прегледан от лекар, да бъде извеждан от килията и да бъде бит. Трети събщи, че е бил ритан с кубинки за това, че е разговарял в килията, а според четвърти, още с постъпването в ареста, при качването по стълбите е бил ритан, без да е дал повод за това.

В арестите няма специални помещения за изолиране на провинили се обвиняеми. Най-често една от килиите се използва за изолатор само по медицински показания. В някои арести при наличие на празна килия може да бъде настанен обвиняем, който се е

провинил. В други арести служители съобщиха, че обвиняемите не се настаняват сами в килия от съобръжения за сигурност.

В арестите, в които беше констатирано налагане на наказания, беше уточнено, че на провинилите се първо се предоставя възможност да обяснят постъпката си, след което се налага наказанието. Жалби срещу наложените наказания почти няма. Причината за това е липсата на доверие в системата на разследване на жалби, както и страхът от отмъщение. Друга причина е свързана с липсата на яснота за незаконността на налаганите наказания. В ареста на Трето териториално следствено отделение в София официално е подадена една жалба срещу използване на физическа сила от надзорния състав, която според завеждащия ареста не е имала основание, тъй като служителят от охраната само се бил пошегувал като ударил арестанта по врата. Разследвания по подобни жалби би трябвало да се извършват не от ръководителя на охраната или от началника на областното звено, а от инспектори от ГД "ГУМЛС".

Служителите, които бяха интервюирани в арестите, отговаряха отрицателно на въпроса дали обвиняеми са се жалвали от обиди, прояви на враждебна реч, вербална агресия и пр. На същия въпрос лишени от свобода в затвори отговаряха, че отделни служители си позволяват да обиждат и да псуват задържаните, най-често за сплашване или, както беше отбелязано, при по-продължителен престой в тоалетна или при разговор със съкилийници. Никой от интервюираните не е подал жалба срещу подобно поведение. Най-често самото задаване на въпрос дали е обжалвано лошо отношение на надзиратели, предизвиква многозначителни усмивки сред лишените от свобода. При посещение в софийски арест служител събщи, че обвиняем, наречен циганин, се е засегнал. Служителят попитал засегнатия дали е циганин и като получил положителен отговор, го питал защо се обижда.

Проблеми, свързани с насилствени сексуални действия между обвиняеми, настанени в една килия, не бяха констатирани. В ареста в Самоков е имало арестанти, които се оплаквали, че техен съкилийник им отправя предложения и след това е било направено разместване. Служителите в арестите не са получавали специални инструкции за действия при подобно поведение.

XVI. Персонал

Персоналът на всеки един от арестите трябва да е съобразен с капацитета и броя на обвиняемите. В няколко ареста беше отказана информация за броя и вида на персонала. Недостатъчният надзорно-охранителния състав води до по-чести работни смени и затруднява ползването на полагащите се почивки. Служителите от ареста в Силистра показаха справка, според която през 2000 г. са положили извънреден труд в обем 550

часа на човек при годишно работно време от 2080 часа. Отправените молби от арестите в Силистра и Разград за отпускане на допълнителни щатове са получили категоричен отказ, което обезсмисля предстоящите строежи на площадки за престой на открито.

Функционирането на площадки в тези арести изисква минимум още 6 новоназначени служители. *Коментарът на ГД "ГУМЛС" за това е, че направените изявления са лични и не ангажират реда, по който се променят щатните охранителни бройки и строежа на площадки за престой на открито.*

Изискването за постъпване на работа е кандидатите да имат завършено средно образование, с общ успех от дипломата за средно образование много добър 4,50. Много малка част от служителите не са завършили специализиран курс след постъпване на работа.

През последните две години в арестите към областните звена са назначени жени като сътрудници по охраната. Те извършват обиски и извеждат задържаните жени до банята. Жените не дежурят по 24 часа, а са на разположение всеки ден в рамките на осемчасовото работно време. В териториалните арести, в които не са назначени жени, задържаните жени се обискират и извеждат или от деловодителки и други административни служителки в ареста, или от жени, работещи в полицията.

Твърде ограниченият бюджет на арестите не позволява редовното и пълно снабдяване на охранителния състав с униформено облекло. На места има случаи, когато охранителите работят с лично облекло. Това вече е дало неприятни отражения - в ареста в Разград полицай от конвоя е сложил белезници на служител от охраната вместо на задържаното лице.

Повечето от служителите, които отговориха на въпроса за възнаграждението на труда казаха, че не са удовлетворени от заплащането. В по-голяма степен това е характерно за служители от арестите в големи градове. Условието на труд в арестите под кота 0 също бяха повод за жалби на служителите. В повечето арести няма помещение за почивка и необходимия инвентар - столове, маси и гардероби. В някои арести служителите сами са купили необходими вещи - вентилатор, телевизор и др. или със свои средства са боядисали единствената стая, с която разполагат /Шести териториален арест - София/. Там съобщиха, че полагащите се по Кодекса на труда ободряващи напитки през нощта не се дават. Освен това естеството на работата им е свързано с получаване на много заплахи, а им е било отнето правото да носят оръжието си извън ареста. В ареста в Сандански служителите са били обект на подигравка от страна на задържани, че взимат малко пари. В задълженията им влизало изхвърлянето на боклука на задържаните /изнасяне на кофата на улицата/.

Редът за срещи и разговор на обвиняемите с началника на ареста е неформален. Срещи се провеждат най-често след устно заявление на обвиняемите или по всяко време при контакт. В повечето от арестите беше отбелязано, че подобни искания и срещи има всеки

ден. На места е възприета практиката сутрин в тетрадка да се записват исканията на обвиняемите, включително и за срещи и разговори.

Конвоирането на обвиняеми извън сградата на ареста не се извършва от сътрудници по охраната, а от полицейски служители. Като изключение е посочено само отвеждането на подсъдимите до сградата на съда в града или до болнично заведение. Когато са извън сградата на ареста, задържаните са задължително с белезници съгласно Правилника за конвойната дейност.

На 12.12.2000 г. Министерство на правосъдието обнародва Правилника за организацията и охраната, правата и задълженията на надзорно-охранителния състав в следствените арести. Този нормативен документ регламентира в детайли действията на служителите, включително при употреба на физическа сила, помощни средства и оръжие, поради което има съществено значение за подобряване на състоянието на човешките права в арестите.

XVII. Надзор за законност

Надзорът за законност в следствените арести беше обект на специално наблюдение при посещенията на изследователите. Те констатираха, че прокурорите, осъществяващи надзор, са определени и съгласувани с ГД "ГУМЛС". Според Наредба № 2 документацията на всеки арест трябва да включва дневник на извършените проверки на следствения арест. В част от арестите служителите отказаха да покажат документацията, включително и дневника за проверките.

Честотата на посещенията не е строго регламентирана. Най-често от администрацията на арестите съобщаваха едно до три прокурорски посещения месечно. Проверката на дневниците там, където бяха показани, сочи за значително по-редки посещения или за по-рядка регистрация на посещенията - средно по едно на няколко месеца. В ареста в Сливница последното отбелязване в дневника е отпреди повече от половин година. В ареста в Попово, посетен на 31.10.1999 г. беше констатирано, че последното вписване е от лятото на 1997 г. В ареста в Самоков прокурор посещава ареста веднъж на 2-3 месеца. Последното отбелязване в книгата е отпреди повече от 3 месеца. Служителите разказаха за случай, в който арестант, недоволен от условията в килията, е искал среща с прокурор. На срещата е споделил, че в килията е много тъмно и че не му се осигурява престой на открито. Прокурорът устно е наредил да се осигуряват продължителни разходки в коридора само за него.

При посещенията си прокурорите рядко влизат в килиите за срещи със задържаните. Дори и да го правят, обикновено не вписват в дневника посетените килии и изслушаните жалби, най-често свързани с честотата на следствените действия. Препоръките, отправени

в един от софийските арести са не към служителите на ареста, а към дейността на следователите. В Белене прокурор е минал по килии и е разговарял с обвиняеми само ако те пожелаят, но не по собствена инициатива. В някои арести в дневника е вписана само датата на посещението. В никой от арестите, в които дневникът беше предоставен на изследователите на БХК нямаше препоръки, вписани след посещението на прокурор. Най-често срещу датата на посещение се вписва, че нарушения или нередности не са констатирани. В отбелязванията понякога се казва, че няма незаконно задържани и се съобщава за броя на настанените в ареста. В ареста в Попово констатациите в дневника, отбелязани в съответната графа бяха идентични - "няма констатирани нарушения". Това създава впечатление за небрежно и твърде формално изпълнение на надзора за законост. В резултат от инспекциите на арестите не са налагани санкции на служителите.

С изключение на проверките от ръководителите на областни звена, арестите се инспектират и от представители на ГД "ГУМЛС", средно по няколко пъти в годината. Само в няколко ареста бе получена информация за инспекции от ХЕИ. До арестите нямат достъп никакви други лица или представители на държавни и обществени организации.

XVIII. Документи

Документацията, която се води в следствените арести трябва да е в съответствие с изискванията на Наредба № 2. Тя включва:

1. дневник за постъпилите и освободените;
2. азбучник на задържаните лица;
3. регистър за проведените свиждания и получените хранителни и колетни пратки;
4. дневник за иззетите, получените и разходваните суми от задържаните лица;
5. дневник за извършените проверки на следствения арест;
6. дневник за посещенията на лицата по чл. 18 от наредбата;
7. дневник за извеждане на задържаните лица за процесуално-следствени действия извън следствения арест;
8. дневник за извеждане на разпит на задържаните лица по дни и часове.

В част от арестите изследователите нямаха достъп до документацията. *В становището на ГД "ГУМЛС" е отбелязано: "В доклада се посочват факти, че в отделни арести не се водят дневници за проведените свиждания и получените колетни пратки, а в някои не се отбелязва получаването на такива. Документацията, която се води по Наредба № 2 на Министерство на правосъдието и Правилника за организацията на охраната, правата и задълженията на надзорно-охранителния състав в следствените арести е задължителна и от началото на 2001 г. е унифицирана за всички арести."*

В арестите, в които бяха прегледани книгите и дневниците, не бяха констатирани нередности. Нарушенията, допускани не по вина на арестите, са свързани с ненапълно окомплектовани документи на задържания в момента на приемането.

Извън тези документи, в някои арести се води книга за храната и дневник за оперативната обстановка. Навсякъде се води папка-досие на задържаните, която се съхранява при командира на екипа. То включва основанието за престой в ареста /постановление за задържане/, екземпляр от протокола за приемане в ареста, медицинска справка за здравословното състояние след задържането, записки за разпит, билети за свиждане, сметки за получени и изразходвани суми и протоколи за обиск. В няколко от арестите служителите казаха, че нормативните изисквания по отношение на водената документация са твърде високи и създават условия за "бумащина". Една и съща информация се вписва излишно по няколко пъти в различни тетрадки. Условията за съхраняване на документацията в арестите са лоши. В повечето от тях дневниците се намират или върху единствената маса в стаята на охраната, или в единственото чекмедже на бюрото на ръководителя на екипа.

С малки изключения документацията, водена в арестите, не съдържа регистрация на нарушенията и наложените наказания. В някои арести не се записват желаещите медицински преглед. Не всички книги, които се водят в арестите, се попълват редовно. Част от тях са празни. Това се отнася за дневниците за получените и изразходвани суми на задържаните, защото, според служители, арестантите не разполагат с лични средства. В отделни арести /Самоков/ не се водят и дневниците за проведените свиждания и получените пратки. Това се обяснява с факта, че вместо да искат разрешителен документ за свиждане, близките на задържаните отиват направо при следователя, който извиква задържания и го среща с близките му. Според служителите, почти всички арестанти получават всеки петък пратки, които не са отбелязани в книгата.

При прегледа на документацията не бяха открити документирані случаи на физическо насилие в полицейски управления или по време на предварителното следствие. На места обвиняемите подписват декларации за това, че не им е упражнено физическо насилие, всеки път, когато се връщат от разпит. Всяка седмица се изпращат доклати до ГД "ГУМЛС" за обстановката в ареста.

Достъп до документите в арестите имат ръководителите на екипи и на областните звена, следователите или дознателите, работещи по делата и прокурорите, осъществяващи надзор. Медицинската документация се съхранява при фелдшерите. Както беше отбелязано, в по-малките арести дневниците стоят върху шкаф или бюро, най-често в дежурната стая, без да се заключват и всеки от работещите в ареста има достъп до тях.

При разработването на приложения въпросник беше предвидена възможност да се интервюират обвиняеми за проблеми, свързани със задържането, престоя в полицейско управление и за материалните и морални условия в арестите. Само при едно от посещенията беше получено писмено прокурорско разрешение за среща и разговор с

обвиняем от ареста в Сливница, избран от следовател. Срещата се проведе в кабинета на следователя, водещ разследването на делото му, в негово присъствие. Обвиняемият съобщи, че няма оплаквания и че храната е достатъчно. След като изследователят на БХК изрази съмнение, че предлаганата храна в ареста е достатъчна и разнообразна, следователят, водещ разследването каза на обвиняемия да каже истината - че условията са лоши, че е тъмно, че храната е малко и т.н. Обвиняемият обаче не промени становището си и продължи да твърди, че условията не са лоши, че момчетата от охраната се държат добре и винаги, когато поиска, го водят до тоалетната.

XIX. Заключение и препоръки

Защитата на човешките права на задържаните в следствените арести в България е поставена на сериозно изпитание от многобройните материални и административни проблеми в следствените арести. От всички места за продължително лишаване от свобода положението в тях е най-лошо както по отношение на материалните условия, така и от гледна точка на спазването на международноустановените стандарти за третиране на лишените от свобода. Нарушени са много от тези стандарти и това беше констатирано както от предишни наблюдения на БХК, така и от наблюденията на други организации и по-специално на Европейския комитет против изтезанията. Нарушават се и нормите на българското право, по-специално Наредба № 2 на Министерството на правосъдието за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража от 19 април 1999 г.

Българският хелзинкски комитет се обръща към правителството и към другите институции на България с препоръки за основно реформиране на материалните условия, нормативната рамка и правоприлагането по отношение на следствените арести. За осъществяване на тази реформа е нужно:

1. Цялостна материална реконструкция на сградния фонд на следствените арести на основата на законово установени критерии, която да осигури съобразяване с международноустановените стандарти за третиране на лишени от свобода и по-специално:

- осигуряване на достатъчно пространство за реализиране на ефективно отделно настаняване на различните категории задържани;
- осигуряване на площи и обеми в килиите, които да са достатъчни за достойното пребиваване в тях за продължително време;
- осигуряване на естествена светлина и проветрение в килиите;
- осигуряване на помещения за адвокатски свиждания в условията на конфиденциалност, както и за свиждания с близки;
- осигуряване на пространства за престой на открито;

- осигуряване на места и хладилници за адекватно съхраняване на продукти в зависимост от сезона;
- осигуряване на пространства и условия за развлечения, включително слушане на радио и гледане на телевизия;
- изграждане на хигиенични санитарни възли, в които да се ходи по естествена нужда пристойно и без ограничения;
- осигуряване на нормални условия за работа на охранителните екипи и другия персонал.

2. Отделно настаняване на обвиняемите според техния пол, възраст и предишна съдимост. По-специално, жените трябва да бъдат държани в отделни заведения от мъжете, а непълнолетните - в отделни заведения от пълнолетните.

3. Осигуряване на персонално легло и чисто постелно бельо за всеки задържан, както и неговата периодична подмяна.

4. Осигуряване престой на открито от най-малко един час за всеки задържан.

5. Гарантиране на най-малко едно свиждане седмично с близки, както и на неограничени свиждания с адвокат в условията на конфиденциалност.

6. Гарантиране правото на задържаните да носят свои дрехи, както и на възможност да им бъдат предоставени служебни дрехи в зависимост от сезона.

7. Гарантиране на неприкосновеността на кореспонденцията в съответствие с приложимите норми на международното право.

8. Гарантиране на достъп на задържаните до служители на вероизповеданието, към което те принадлежат.

9. Незабавно уведомяване на близките за мястото и условията на задържането, както и гарантиран достъп до адвокат от момента на задържането.

10. Осигуряване на храна, която да отговаря на физиологичните норми на хранене, както и на възможност задържаните да купуват или да получават храна от свои близки.

11. Осигуряване на възможност за труд и занимания, включително на достъп до радиопредавания и телевизионни програми за всички задържани.

12. Гарантиране на първоначален медицински преглед, включително от лекар по желание на задържания, както и на периодични прегледи и на медицинска помощ, включително стоматологична и психиатрична, всеки път когато задържаните имат нужда. Снабдяване на арестите с адекватен набор от лекарства.

13. Поддържане на задоволително ниво на хигиената в следствените арести и в обслужващите ги помещения, както и осигуряване на възможност за поддържане на личната хигиена на задържаните.
14. Осигуряване на превод за всички, които не разбират български език, при осъществяване на основните взаимоотношения на задържаните с администрацията.
15. Незабавно реагиране и щателно разследване на всички жалби за злоупотреба със сила и помощни средства от страна на персонала на арестите спрямо задържани.
16. Периодично обучение на служителите в следствените арести и подобряване условията на техния труд.
17. Установяване на ефективна система на разследвания по жалби от задържани, включваща регистрация и публикуване на периодични публични доклади с обобщения на резултатите от разследванията.
18. Адекватно осъществяване на конституционните и законови задължения от страна на прокуратурата за надзор над принудителните мерки чрез периодични посещения в следствените арести, срещи насаме със задържани и вземане на незабавни мерки при установяване на нередности.

Върху изговянето на този доклад работиха: Станимир Петров, д-р Георги Банков, Елица Гергинова, Николай Марков, Славка Кукова, Красимир Кънев

Приложение № 1:

Информация за пенитенциарни заведения - Следствени арести

Наименование, адрес, телефон, име на директора/ръководителя, дата)

ОБЩО ОПИСАНИЕ

1. Предназначение, тип на обекта, подведомствени обекти /териториални арести/
2. Местоположение
3. Описание на разположението
4. Предизвиква ли това разположение конфликт с околността и ако да какъв?
5. Общо количество на сградите
6. Кога са построени сградите?
7. Количество и описание на административно-стопанските помещения
8. Общо състояние на жилищните здания, степен на износване, необходимост от ремонт

НАСЕЛЕНОСТ

1. Общ брой на местата /капацитет/
2. Брой на обвиняемите:
  - по отчетната книга
  - в действителност
3. Населеност /%/ /като съотношение на броя в действителност към капацитета/
4. Брой в отчетната книга на:
  - обвиняеми
  - делегация
5. Етническа принадлежност на обвиняемите - брой на обвиняемите по етноси
6. Как се събират данни за етническата принадлежност?
7. Отделяне на мъже от жени, млади от стари, рецидивисти

ПОМЕЩЕНИЯ

1. Количество и описание на жилищните помещения
2. Брой на килиите, разделяне на килиите по големина
3. Има ли в килиите правилник за вътрешния ред, ако не къде е закачен?
4. Има ли в килиите канализация?
5. Има ли водопровод в килиите?
6. Общо описание на оборудването на килиите
7. Има ли списък на вещите, които могат да се държат в килиите?
8. Чистота в килиите
9. Общо описание на външния вид на стените в килиите

10. Възможност за осигуряване на подходяща температура в килиите:
  - а) през зимата
  - б) през лятото
9. Има ли възможност за проветрение на килиите и как се осъществява то?
10. Осигуряват ли прозорците на килиите нормално слънчево осветление?
11. Използват ли се капаци, как влияят те на осветлението и проветрението?
12. Оценка на изкуственото осветление
13. Какви крушки се закупуват?
14. Тип на леглата в килиите
15. Осигуреност на килиите с нощни шкафчета
16. Състояние на масите и столовете в килиите.
17. Състояние на чаршафите, одеалата и дюшеците
18. Състояние на кърпите
19. Възможност за използване на:
  - бързовари
  - радиоприемници и телевизори
  - котлони
20. Има ли жалби по повод на недостатъчно поддържане на чистота?
21. Описание на санитарните възли и състояние на оборудването
22. Колко души използват една действаща тоалетна?
23. Състояние на умивалниците и тръбите
24. Брой и описание на баните
25. Колко често се осигурява достъп до баня?
26. Колко време може да се ползва душ?
27. Колко често се осигурява възможност за бръснене?
28. Задължават ли се обвиняемите да носят служебни дрехи и обувки?
29. Състояние на дрехите и обувките
30. Има ли нужда от обезпаразитяване и колко често?
31. Могат ли обвиняемите да носят собствени дрехи?
32. Състояние на бельото
33. Има ли условия за пране и изсушаване на дрехите и бельото?
34. Осигуряват ли се сапун, прах за пране, паста за зъби, тоалетна хартия?
35. Използват ли се кофи за тоалетни нужди в килиите? Ако не, как се осигурява достъп до тоалетна през деня и през нощта?
36. Информация за отварянето на килиите през деня
  - колко пъти на ден се отварят килиите?
  - за колко време?

ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ПРЕДВАРИТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО

1. Брой на обвиняемите, задържани в това им качество над два месеца
2. Действия на администрацията в случаи на продължително предварително задържане
3. Режим на задържаните продължително време в ареста

ХРАНА

1. Откъде се доставя храната?
2. Качество и количество на храната
3. Колко пъти седмично в менюто присъства месо?
4. Наличие и тип на диетичното меню
5. Къде се извършва храненето?
6. Тип и състояние на посудата и столовите прибори /купи и лъжици/
7. Достатъчно ли е времето за хранене?
8. Има ли достъп на питейна вода в килиите и под каква форма?

СВИЖДАНЕ

1. Брой и описание на стаите за свиждане
2. Какъв е процентът на обвиняемите, които не провеждат свиждане?
3. Каква е продължителността на едно свиждане?
4. Описание на помещенията за адвокатско свиждане
5. Каква е продължителността на адвокатското свиждане?
6. Насаме ли се провежда адвокатското свиждане?
7. Как се осъществява връзка с адвокат и близки веднага след задържането?
8. Разрешават ли се допълнителни свиждания и колетни пратки?

КОРЕСПОНДЕНЦИЯ

1. Разрешава ли се писане и пускане на писма до роднини и близки?
2. Разрешава ли се писане и пускане на молби и жалби до президентството, прокуратурата, съдилищата, адвокати?
3. Ако да, кой е упълномощен да преценява дали да даде ход на писмата, молбите и жалбите и какви са критериите за спирането им?
4. Прилага ли се спряната кореспонденция към досието на обвиняемия?
5. Има ли жалби по повод на спиране на кореспонденция?
6. Какъв е делът на неграмотните обвиняеми?

КОЛЕТНИ ПРАТКИ

1. Допустимо ли е получаването на храна отвън?
2. Каква част от обвиняемите получават колетни пратки?
3. Има ли жалби във връзка с проверката на колетни пратки?
4. Връщат ли се пратките, донесени извън определените дни?

МЕДИЦИНСКО ОБСЛУЖВАНЕ

1. Брой на медицинските помещения и описание
2. Брой на медицинския персонал

3. Разполага ли ареста с набор от лекарства и кой е упълномощен да ги изписва на обвиняемите в отсъствието на медицинско лице?
4. Има ли недостиг на медицински кадри? Ако да - на какви?
5. Колко прегледа се извършват на ден?
6. Как се извършва записването за преглед?
7. Има ли възможност за преглед на всеки обвиняем за деня?
8. Какви трудности среща медицинската служба?
9. Има ли наркомани /токсикомани, хапкомани/ сред обвиняемите?
10. Провежда ли се лечение на алкохолизъм и др.?
11. Провеждат ли се флуорографски прегледи?
12. Заболяемост, брой на болните от туберкулоза и други заразни болести
13. Брой и вид на самоуврежданията, причини
14. Има ли смъртни случаи?

ПРЕСТОЙ НА ОТКРИТО

1. Има ли възможност да се провежда престой на открито?
2. Ако не, какво се прави за да се осигури или да се компенсира липсата на движение и пресен въздух?

ЛАВКА

1. Възможно ли е да се закупуват хранителни продукти и тоалетни принадлежности по желание на обвиняемите и колко често?
2. Къде се съхраняват покупките?

РЕСОЦИАЛИЗАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ

1. Допускат ли се вестници, списания и книги в килиите?
2. Има ли други ресоциализационни дейности и какви?

ДИСЦИПЛИНА И НАКАЗАНИЯ

1. Статистика на наказанията по вид и причина
2. Статистика на нарушенията
3. Има ли помещение, което се използва за изолиране на провинили се обвиняеми?
4. Има ли случаи когато провиненият не е изслушан преди налагане на наказание?
5. Има ли регистрация и разследвания по обжалванията?
6. Какви са резултатите?
7. Има ли жалби, свързани с обиди, прояви на враждебна реч, вербална агресия и пр.?
8. Употребяват ли се засилени предпазни средства-палки, белезници, усмирителни ризи?
9. Отбелязва ли се случаят на употреба на такива средства в специална книга или по друг начин?
10. Има ли проблеми, свързани с отношението към сексуалните "жертви" и престъпници?

ПЕРСОНАЛ

1. Брой на персонала работещ с обвиняемите
2. Какво е образованието на тези хора?
3. Назначена ли е жена като сътрудник по охраната, ако не кой извършва обиски и кой води обвиняемите жени на баня?
4. Трудности в работата на служителите
5. Какъв е реда за среща и разговор с началника на ареста?
6. Как се осъществява конвоирането на обвиняемите?

НАДЗОР ЗА ЗАКОННОСТ

1. Осъществява ли се надзор от прокуратурата и колко често?
2. Влиза ли прокурор в килиите, провежда ли срещи с обвиняеми?
3. Отбелязват ли се посещенията в книга, заедно с констатации и препоръки?
4. Провеждат ли се инспекции от други органи - наблюдателни комисии, ГД-СА и др.
5. Има ли резултат от инспекциите-налагане на санкции, съобразяване с препоръките и пр.

ВЪПРОСИ, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАДЪРЖАНЕТО И ПРЕДВАРИТЕЛНОТО СЛЕДСТВИЕ /към обвиняемите/

1. Има ли случаи на упражнено физическо насилие:
- по време на задържането - вътре в полицейското управление - по време на предварителното следствие /Моля, опишете характерните случаи според разказите на потърпевши и очевидци/
2. Има ли случаи на продължително задържане в полицията без уведомяване на близки хора
3. Участие на адвокат от момента на задържането и по време на предварителното следствие: - наличие на адвокат
- ефективно участие на адвоката
- удовлетвореност от адвокатската защита

ДОКУМЕНТИ

1. Видове документи, които се водят
2. Изпълнение на нормативните изисквания
3. Начин на водене и пълнота на документите
4. Кой има достъп до документите, вкл. медицинските?

Извършил посещениято:

Приложение № 2:

Наредба № 2 от 19 април 1999 г. за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража, издадена от Министерството на правосъдието и правната евроинтеграция

Обн., ДВ, бр. 39 от 27 април 1999 г.

Раздел I. Общи положения

Чл. 1. (1) С тази наредба се урежда положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража в съответствие с правото им на защита, презумпцията за невиновност до доказване на противното с влязла в сила присъда и целите по чл. 147 НПК.

(2) Спрямо обвиняемите и подсъдимите се прилагат разпоредбите на Закона за изпълнение на наказанията и подзаконовите нормативни актове във връзка с прилагането му, доколкото в НПК и тази наредба не е предвидено друго.

Чл. 2. (1) Местата за настаняване на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража са:

1. следствените арести;
2. обособени отделения към затворите, поправителните домове и затворническите общежития от закрит тип.

(2) Главният директор на Главната дирекция на местата за лишаване от свобода определя със заповед затворническите общежития от закрит тип, в които се настаняват обвиняеми и подсъдими.

Чл. 3. (1) Следствените арести се създават и закриват със заповед на министъра на правосъдието и правната евроинтеграция.

(2) Следствените арести се оборудват с технически и други средства за охрана и контрол, за предотвратяване на бягства, други престъпления и нарушения.

(3) На настанените в следствените арести се осигуряват:

1. самостоятелно легло, безплатно облекло и обувки за нуждаещите се, спални принадлежности по таблици, утвърдени за лишените от свобода;
2. безплатна храна, ползването на лекарства и диетична храна по предписание на лекаря;
3. достатъчен приток на дневна светлина, осветление, отопление, възможности за проветряване на помещенията, условия за поддържане на лична хигиена и спазване на санитарните изисквания;
4. условия за провеждане на ежедневен престой на открито.

Чл. 4. (1) Организацията на охраната и вътрешния ред в следствените арести се урежда с правилник, издаден от министъра на правосъдието и правната евроинтеграция.

(2) Във всеки следствен арест се води задължително следната документация:

1. дневник за постъпилите и освободените;
2. азбучник на задържаните лица;
3. регистър за проведените свиждания и получените хранителни и колетни пратки;
4. дневник за иззетите, получените и разходваните суми от задържаните лица;
5. дневник за извършените проверки на следствения арест;
6. дневник за посещенията на лицата по чл. 18 от тази наредба;
7. дневник за извеждане на задържаните лица за процесуално-следствени действия извън следствения арест;
8. дневник за извеждане на разпит на задържаните лица по дни и часове.

Чл. 5. Ръководството на следствените арести и контролът върху тяхната дейност се извършват от Министерството на правосъдието и правната евроинтеграция чрез Главна дирекция "Следствени арести".

Раздел II. Приемане на задържаните лица

Чл. 6. (1) Лицата с мярка за неотклонение задържане под стража се настаняват в следствения арест, в района на който се води предварителното производство или се разглежда делото.

(2) В следствените арести се настаняват и:

1. осъдените на лишаване от свобода, преведени по разпореждане на съда или прокуратурата за явяване по граждански или наказателни дела, за следствени действия или с взета мярка за неотклонение задържане под стража като обвиняеми и подсъдими за други престъпления;
2. задържаните лица, обявени за национално издирване.

(3) В следствените арести могат да бъдат настанени и етапно конвоирани лица, когато в съответното поделение на МВР няма условия за това.

Чл. 7. (1) Никое лице не може да бъде прието в следствения арест без писмено постановление за мярка за неотклонение задържане под стража или писмено разпореждане за неговото задържане в случаите по чл. 6, ал. 2, т. 2 и ал. 3.

(2) Всеки новопостъпил незабавно се подлага на обиск, санитарна обработка и щателен медицински преглед.

(3) Паспортите и другите лични документи на задържаните лица се изземват и съхраняват от завеждащия ареста, който им ги връща след освобождаването или ги изпраща в затвора, ако бъдат преведени там. Парите и ценните вещи по желание на осъдения се изпращат на близките му или се съхраняват в следствения арест.

(4) За изземването се съставя протокол в 3 екземпляра, един от които се прилага към делото, един - към документите и вещите и един се дава на задържаното лице.

Чл. 8. (1) Дневникът за постъпилите и освободените съдържа данни за:

1. самоличността на задържания;
2. основанията и органа, разпоредил задържането;

3. датата и часа на приемането и напускането.

(2) Всяко задържано лице има право незабавно да уведоми семейството или близките си за постъпването в ареста или затвора. Ако лицето не желае те да бъдат уведомявани, това се удостоверява с писмена декларация, като администрацията не може да прави това по своя инициатива.

(3) На задържаното лице се разясняват правата му на свиждане, кореспонденция, колетни пратки и размерът на сумите за лични нужди, за да може да уведоми близките си за начина на тяхното реализиране.

Чл. 9. (1) Обвиняемите и подсъдимите се изпращат в местата за лишаване от свобода с писмено разпореждане на съответния прокурор или съд след съставяне на обвинително заключение по реда на чл. 219 НПК.

(2) Обвиняемите, по отношение на които следствените действия са приключили, но не може да бъде съставено обвинително заключение поради усложнена фактическа обстановка по делото, се преместват в местата за лишаване от свобода в изключителни случаи с мотивирано разпореждане на прокурора.

Чл. 10. (1) При превеждането на обвиняемите и подсъдимите в местата за лишаване от свобода писмото на прокурора или съда, разпоредил превеждането им, се придружава от копие от постановлението за мярката за неотклонение задържане под стража и справка-извлечение от обвинителното заключение или обвинителния акт. Същото се отнася и за подсъдимите, на които мярката за неотклонение от по-лека се изменя в задържане под стража.

(2) Ако няма изготвено обвинително заключение или обвинителен акт, справката трябва да съдържа данни за правната квалификация на престъплението, в което задържаното лице се обвинява, кратко описание на фактическата обстановка, данни за предишните осъждания, както и всички други сведения, които имат отношение за правилното изпълнение на мярката за неотклонение.

Чл. 11. (1) В местата за лишаване от свобода се настаняват и задържаните лица по искане за предаване на чужда държава, както и български граждани, осъдени на лишаване от свобода от чуждестранен съд и предадени на България за изтърпяване на наложеното наказание.

(2) До изпълнението на решението за предаване на чуждата държава и до влизането в сила на решението на съда относно изпълнението на чуждестранната присъда лицата по ал. 1 ползват правата на обвиняемите и подсъдимите съгласно тази наредба.

Раздел III.

Настаняване и преместване на обвиняемите и подсъдимите

Чл. 12. (1) При разпределението на обвиняемите и подсъдимите по затвори и помещения се настаняват отделно:

1. мъжете от жените;
2. непълнолетните от пълнолетните;

3. лицата, които не са български граждани, от българските граждани;
4. обвиняемите и подсъдимите по едно и също дело, при изрично разпореждане на прокурора или съда.

(2) В местата за лишаване от свобода обвиняемите и подсъдимите се настаняват в спални помещения отделно от осъдените.

Чл. 13. (1) Обвиняемите и подсъдимите се изпращат в затвора, в района на който се води предварителното производство или се разглежда делото.

(2) Непълнолетните младежи се изпращат в Поправителния дом - Бойчиновци, а жените и непълнолетните девойки - съответно в затвора или поправителния дом в Сливен.

(3) Обвиняемите и подсъдимите по едно и също дело се изпращат в различни затвори при разпореждане на прокурора или съда.

Чл. 14. В местата за лишаване от свобода обвиняемите и подсъдимите се държат в постоянно заключени помещения без право на участие в колективни мероприятия, когато:

1. с невлязла в сила присъда е постановено наказание доживотен затвор или доживотен затвор без замяна;

2. има мотивирано разпореждане на съответния прокурор или съд;

3. застрашават сигурността в затвора или поправителния дом - в този случай настаняването се извършва с писмена заповед на началника на затвора или поправителния дом въз основа на преценка на личностните им особености, психическото състояние и характера на престъплението, за което е постановена мярката за неотклонение. Копие от заповедта се изпраща на прокурора, упражняващ надзор за законност.

Чл. 15. Изолацията на обвиняемите и подсъдимите, които се настаняват отделно от останалите, се осигурява и при конвоиране, при лечение, свиждане, престой на открито и при други случаи на напускане на помещението.

Чл. 16. (1) Обвиняемите и подсъдимите могат да бъдат премествани от един затвор в друг и от един арест в друг само по нареждане на прокурора, който упражнява ръководство и надзор върху предварителното производство, или по разпореждане на съответния съд.

(2) Когато се налага незабавно настаняване в болнично заведение или възникне обстановка, застрашаваща сигурността в затвора или ареста или живота на задържаното лице или служители, преместването може да се извърши със заповед на главните директори на Главната дирекция на местата за лишаване от свобода или Главна дирекция "Следствени арести", за което се уведомява съответният прокурор или съд.

(3) Обвиняемите могат да бъдат върнати от затвора или поправителния дом в следствените арести само с писмено нареждане на прокурора. Ако в тези случаи мярката за неотклонение бъде отменена или заменена с по-лека, обвиняемият се освобождава, след като се уведоми затворът или поправителният дом и се направи справка дали не се задържа на друго основание.

Чл. 17. (1) Осъдените на лишаване от свобода, които са обвиняеми и подсъдими по друго дело, могат да бъдат премествани от затвора или поправителния дом в следствените арести само въз основа на взета мярка за неотклонение задържане под стража и писмено разпореждане на прокурора.

(2) Следствени действия по друго дело с осъдени на лишаване от свобода или с обвиняеми и подсъдими не в това им качество се провеждат в затвора, поправителния дом или ареста, в който се намират. В изключителни случаи те могат да бъдат премествани в друг затвор или следствен арест само с писмено разпореждане на съответния прокурор, като изрично се отбелязва времето, за което преместването се разрешава.

Чл. 18. (1) Съдът уведомява писмено администрацията на затвора или поправителния дом, където подсъдимият се води на отчет, за постановената присъда незабавно след произнасянето ѝ.

(2) Когато в случаите на чл. 307, ал. 2 НПК съдът освободи подсъдимия в съдебната зала, след като установи, че не се задържа на друго основание, той незабавно изпраща препис от решението на затвора, поправителния дом или следствения арест.

Чл. 19. (1) Право на контакт с обвиняемите и подсъдимите имат прокурорите, следователите, съдиите, вещите лица и защитниците по делото.

(2) Достъп до местата, където се настаняват обвиняемите и подсъдимите, се осигурява на международните експерти, които имат право да ги посещават по силата на международни договори, ратифицирани от Република България. В тези случаи се спазват изискванията на съответния договор.

(3) Съответният прокурор или съдията-докладчик могат да разрешат срещи с представители на правозащитни, религиозни и други организации и общности, регистрирани в страната, както и със служители от оперативно-издирвателните служби.

(4) Контакти с представители на средствата за масово осведомяване се допускат с разрешение на съответния прокурор или съдията-докладчик след представяне на писмено съгласие на обвиняемия или подсъдимия.

(5) Достъпът на лицата по предходните алинеи се осигурява в рамките на работното време след представяне на съответните документи. По изключение този достъп може да бъде удължен до 2 часа за извършване на неотложни следствени действия или за довършване на започнали следствени действия.

(6) На прокурорите, които упражняват специализиран надзор за законност в местата за задържане, достъп се осигурява по всяко време на денонощието.

Раздел IV.

Права и задължения на обвиняемите и подсъдимите

Чл. 20. (1) Обвиняемите и подсъдимите имат право на среща със своя защитник незабавно след задържането им. Когато са настанени в следствения арест, затвора или поправителния дом, срещите се провеждат в рамките на работното време.

(2) По време на срещите със защитника обвиняемите и подсъдимите могат да предават

или получават писмени материали или инструкции във връзка с делото, съдържанието на които не подлежи на проверка.

(3) Разговорите със защитника не може да бъдат подслушвани или записвани.

Присъствието на служител се допуска само по искане на защитника.

Чл. 21. (1) Обвиняемите и подсъдимите се посещават от лекар най-малко веднъж седмично, а в неотложни случаи - незабавно.

(2) При спешни случаи се осигурява незабавна медицинска помощ, а при необходимост задържаният се настанява в специализирано здравно заведение.

(3) Предписанията на лекаря са задължителни за служителите от охраната и администрацията на затвора, поправителния дом или следствения арест.

Чл. 22. Обвиняемите и подсъдимите имат право да получават и четат вестници, списания и книги. Те могат да слушат радиопредавания и да гледат телевизионни програми по ред, установен от администрацията.

Чл. 23. Обвиняемите и подсъдимите могат да ползват лично облекло и обувки.

Чл. 24. (1) Обвиняемите и подсъдимите могат:

1. да провеждат две свиждания месечно с продължителност по 45 минути;
2. да получават две хранителни пратки на месец;
3. да получават пратки с дрехи и други разрешени вещи за лично ползване;
4. да разполагат със собствени или получени отвън суми за лични нужди в размер на установената за страната минимална работна заплата;
5. да получават или изпращат неограничен брой писма;
6. да пишат и да изпращат за публикуване в средствата за масово осведомяване свои статии или материали;
7. да ползват престой на открито не по-малко от 1 час дневно.

(2) Съдията-докладчик, прокурорът или длъжностното лице, което провежда разследването, могат да разрешават допълнително свиждане и хранителна пратка.

Чл. 25. (1) Кореспонденцията на обвиняемите и подсъдимите подлежи на проверка от администрацията.

(2) Свижданията и кореспонденцията с лица, които осуетяват разкриването на обективната истина по делото, могат да бъдат забранени с писмено нареждане на съответния прокурор или съдия-докладчик, с изключение на свижданията и кореспонденцията с низходящи, възходящи и съпрузи.

(3) Писмата от или до обвиняемите и подсъдимите, които съдържат сведения във връзка с делото или с друго престъпление, се изпращат на съответния следовател, прокурор или съд. Това не се отнася до кореспонденцията със защитника.

Чл. 26. (1) Обвиняемите и подсъдимите в местата за лишаване от свобода могат да работят по възможност и при изрично писмено изявено желание за това.

(2) Включването им в общообразователно и професионално-техническо обучение се насърчава.

Чл. 27. (1) Обвиняемите и подсъдимите в местата за лишаване от свобода могат да бъдат наказвани или награждавани по реда на глави осма и единадесета от ЗИН.

(2) По отношение на обвиняемите и подсъдимите не се прилага наградата домашен отпуск.

Чл. 28. (1) Спрямо обвиняемите и подсъдимите, които буйстват, тероризират останалите или оказват физическа съпротива, се прилагат засилени предпазни мерки в съответствие със ЗИН.

(2) Когато обвиняемите и подсъдимите отказват да приемат храна и това създава опасност за живота и здравето им, по предписание на лекаря се вземат необходимите медицински мерки.

Чл. 29. (1) Обвиняемите и подсъдимите се държат в постоянно заключени помещения.

(2) В затворите и поправителните домове обвиняемите и подсъдимите могат да се държат в помещения, които се заключават само през нощта.

Раздел V. Други разпоредби

Чл. 30. По отношение на осъдените на лишаване от свобода, които са обвиняеми или подсъдими по друго дело, се прилагат по-тежките ограничения от включените в съдържанието на съответния режим или в правното положение на обвиняемите и подсъдимите.

Чл. 31. (1) В края на всеки месец началникът на следствения арест, затвор или поправителен дом изготвя поименен списък на лицата без връчен обвинителен акт, които се задържат като обвиняеми повече от 6 месеца. Списъците се изпращат до министъра на правосъдието и правната евроинтеграция и главния прокурор.

(2) В края на всяко тримесечие началникът на съответния затвор или поправителен дом сигнализира Министерството на правосъдието и правната евроинтеграция поименно за подсъдимите, които се задържат повече от 6 месеца в това качество.

Чл. 32. Обвиняемите и подсъдимите се освобождават, когато мярката за неотклонение бъде отменена или заменена с друга по съответния ред и не се задържат на друго основание.

Чл. 33. (1) "Обвиняеми" по смисъла на тази наредба са задържаните лица до момента на връчването на обвинителния акт.

(2) "Подсъдими" са задържаните, на които е връчен обвинителен акт, но не са осъдени с влязла в сила присъда, а в случаите по чл. 412, ал. 1 НПК - когато са предадени на съд.

Заклучителни разпоредби

§ 1. Тази наредба отменя Наредба № 12 за положението на обвиняемите и подсъдимите в местата за лишаване от свобода на министъра на правосъдието (обн., ДВ, бр. 106 от 1993 г.; доп., бр. 81 от 1996 г.).

§ 2. Наредбата се издава на основание чл. 10, ал. 2 от Закона за изпълнение на наказанията и е съгласувана с главния прокурор на Република България.

Приложение № 3:

Арести, разположени под кота 0

1. ОСС - гр. Пазарджик
2. ОСС - гр. Габрово
3. Втори териториален арест - гр. София
4. Трети териториален арест - гр. София
5. Териториален арест - гр. Етрополе (ОСС гр. София)
6. Териториален арест - гр. Своге (ОСС гр. София)
7. Териториален арест - гр. Сливница (ОСС гр. София)
8. Териториален арест - гр. Троян (ОСС гр. Ловеч)
9. Териториален арест - гр. Елхово (ОСС гр. Ямбол)
10. Териториален арест - гр. Нова Загора (ОСС гр. Сливен)
11. Териториален арест - гр. Петрич (ОСС гр. Благоевград)
12. Териториален арест - гр. Провадия (ОСС гр. Варна)

Приложение № 4:

Арести, в които според ГД "ГУМЛС" са изградени помещения за свиждане (в някои от тези арести такива помещения няма):

1. ОСС - гр. Русе
2. ОСС - гр. Шумен
3. ОСС - гр. Хасково
4. ОСС - гр. Стара Загора
5. ОСС - гр. Велико Търново
6. ОСС - гр. Плевен
7. ОСС - гр. Силистра
8. ОСС - гр. Габрово
9. ОСС - гр. Благоевград
10. ОСС - гр. Пазарджик
11. ОСС - гр. Кърджали

12. ОСС - гр. Търговище (изгражда се)
13. Арест на ССС на бул. "Г. М. Димитров"
14. Арест на ул. "М-р Векилски"
15. Териториален арест гр. Белене (ОСС гр. Плевен)
16. Териториален арест гр. Горна Оряховица (ОСС гр. В. Търново)
17. Териториален арест гр. Севлиево (ОСС гр. Габрово)
18. Териториален арест гр. Разлог (ОСС гр. Благоевград)
19. Териториален арест гр. Сандански (ОСС гр. Благоевград)
20. Териториален арест гр. Бяла - изгражда се (ОСС - Русе)

Приложение № 5:

Арести, в които са изградени площадки за престой на открито или площадки за раздвижване и достъп до свеж въздух:

№	Арест	Вид на площадката
1.	Варна	Закрита
2.	Провадия	Открита
3.	Велико Търново	Закрита
4.	Видин	Закрита
5.	Троян	Открита
6.	Тетевен	Открита
7.	Русе	Закрита
8.	Бяла	Закрита
9.	Силистра	Открита
10.	Търговище	Закрита
11.	Попово	Открита
12.	Сандански	Открита
13.	Карлово	Открита
14.	Нова Загора	Открита
15.	Смолян	Открита
16.	Стара Загора	Закрита
17.	Харманли	Открита
18.	София, бул. "Г.М.Димитров"	3 бр. окрити
19.	София, ул. "Майор Векилски"	3 бр. окрити